

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

(повне найменування інституту, факультету)

Економіка та митна справа

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проекту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: Організація митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції

Виконав: студент(ка) II курсу,
групи БТЕ-0314м

Спеціальності 051 Економіка
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Митна справа

Назаров О.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Біленко О.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Морозов Д.М.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Бізнес-технологій та економіки
Кафедра Економіка та митна справа
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 051 Економіка
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Митна справа
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Соколов А.В.

«14» жовтня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Назаров Олександр Віталійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Організація митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції

керівник проекту (роботи) Біленко Олена Вікторівна, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «31» жовтня 2025 року № 494

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 11.12.2025 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи) праці українських і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистичні матеріали, законодавчі та нормативні акти

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні аспекти організації митних процедур в умовах євроінтеграції.

2. Дослідження організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції.

3. Напрями удосконалення організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	05.11.25
2	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	12.11.25
3	Біленко О.В., доцент кафедри ЕМС	05.11.25	19.11.25
Нормоконтроль	Горбань С.Ф., доцент кафедри ЕМС	28.11.25	05.12.25

7. Дата видачі завдання «14» жовтня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	02.09.25-11.09.25	
2	Вивчення літературних джерел	15.09.25-23.10.25	
3	Збір матеріалу на дипломну роботу	15.09.25-05.11.25	
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	14.10.25-05.11.25	
5	Виконання першого розділу	14.10.25-05.11.25	
6	Виконання другого розділу	16.10.25-12.11.25	
7	Виконання третього розділу	05.11.25-19.11.25	
8	Формування висновків та рекомендацій	20.11.25-26.11.25	
9	Оформлення дипломної роботи	05.11.25-26.11.25	
10	Перевірка роботи керівником	27.11.25-30.11.25	
11	Одержання відгуку та рецензії	08.12.25	
12	Попередній захист дипломної роботи	04.12.25-08.12.25	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.25	
14	Захист дипломної роботи	19.12.25-24.12.25	

Студент(ка)

(підпис)

Назаров О.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Біленко О.В.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 100 с., 9 табл., 4 рис., 59 джерел.

Об'єкт дослідження – процеси організації митних процедур в Україні.

Предмет дослідження – механізми, інструменти, сукупність організаційних, економічних та правових відносин щодо здійснення митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції.

Мета роботи – розробка методичних і практичних пропозицій щодо удосконалення організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи логічного та системного аналізу, узагальнення, порівняльного аналізу, структурно-функціонального підходу, контент-аналіз нормативних документів та графічний метод для теоретичної інтерпретації ключових положень.

В умовах глобалізації підвищення інтенсивності переміщення товарів і транспортних потоків через державні кордони зумовлює необхідність постійного вдосконалення механізмів митного адміністрування, серед яких особливе місце займає організація митних процедур. Для України проблема організації митних процедур набуває особливої ваги у контексті реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

В роботі викладено теоретичні аспекти організації митних процедур в умовах євроінтеграції; проведено дослідження організації митних процедур в Україні з урахуванням євроінтеграційних процесів; запропоновано напрями удосконалення організації митних процедур в умовах євроінтеграції.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, МИТНІ ПРОЦЕДУРИ, МИТНИЙ КОНТРОЛЬ,
МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ, МИТНІ ПЛАТЕЖІ, МИТНІ РИЗИКИ, МИТНА
СТАТИСТИКА, ПОСТМИТНИЙ АУДИТ

ЗМІСТ

Завдання на дипломну роботу	2
Реферат	4
Вступ	6
1 Теоретичні аспекти організації митних процедур в умовах євроінтеграції	10
1.1 Євроінтеграція як стратегічний пріоритет розвитку України	10
1.2 Теоретичні основи організації митних процедур	20
1.3 Особливості організації митних процедур в Європейському Союзі	27
Висновки до 1 розділу	34
2 Дослідження організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції	36
2.1 Еволюція організації митних процедур	36
2.2 Аналіз діяльності митних органів в умовах євроінтеграції	42
2.3 Цифровізація митних процедур	50
Висновки до 2 розділу	58
3 Напрями удосконалення організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції	60
3.1 Основні виклики та перешкоди в митній сфері на шляху до євроінтеграції	60
3.2 Заходи щодо удосконалення функціонування митних органів	68
3.3 Пропозиції щодо спрощення митних процедур для бізнесу	80
Висновки до 3 розділу	88
Висновки	91
Перелік посилань	94

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток світової економіки характеризується високим рівнем глобалізації, що проявляється у стрімкому зростанні міжнародної торгівлі, розширенні географії товарообігу, інтеграції фінансових і логістичних систем та формуванні нової структури економічних взаємовідносин між державами. Підвищення інтенсивності переміщення товарів і транспортних потоків через державні кордони зумовлює необхідність постійного вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, серед яких особливе місце займає організація митних процедур. Саме ефективність митного адміністрування визначає швидкість і прозорість торговельних операцій, рівень економічної безпеки держави, здатність протидіяти митним правопорушенням та забезпечувати конкурентоспроможність національного бізнесу.

Для України проблема організації митних процедур набуває особливої ваги у контексті реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, передбачає суттєву модернізацію митної системи, гармонізацію процедур із стандартами ЄС, впровадження сучасних електронних інструментів, уніфікацію правил контролю та перехід до більш високого рівня митної прозорості і прогнозованості. Європейський Союз функціонує за принципами повної цифровізації митних процесів, управління ризиками, спрощення для добросовісних підприємств і мінімізації ручного втручання в процес оформлення. Тому вивчення теоретичних аспектів організації митних процедур стає не лише важливим науковим завданням, а й практично необхідною умовою інтеграції України у європейський економічний простір.

Питання організації митних процедур та підвищення ефективності митного адміністрування посідають важливе місце у сучасних наукових дослідженнях. Вагомий внесок у розвиток теорії митної політики та організації митних процедур зробив І. Г. Бережнюк, який у своїх дослідженнях розкриває

сутність митного контролю, структуру митних процедур та принципи адаптації національної митної системи до міжнародних норм [1]. Значна увага приділяється питанням скорочення часу митного оформлення та підвищенню ефективності ризик-орієнтованого підходу. У працях С. В. Мороза досліджуються питання вдосконалення організаційного механізму митного контролю, проблеми перевірки документів і товарів та необхідність структурної модернізації процедур [2]. Автор аналізує причини затримок у митному оформленні та пропонує моделі оптимізації процедурного навантаження. Наукові роботи Т. О. Дяченко присвячені впровадженню європейських підходів до організації митних процедур, зокрема електронного декларування, інституту уповноваженого економічного оператора (АЕО) та цифрових сервісів митного адміністрування [3]. Дослідниця визначає методи спрощення взаємодії між митними органами та бізнесом відповідно до вимог ЄС. П. В. Пашко розглядає зв'язок між митною політикою, митною безпекою та організацією процедур контролю. У його дослідженнях обґрунтовано необхідність комплексного реформування митної системи України та адаптації процедур до міжнародних стандартів [4].

Разом із тим організація митних процедур в Україні все ще стикається з низкою проблем: неоднорідністю нормативної бази, недостатнім рівнем цифровізації, наявністю застарілих процедур, повільною адаптацією до стандартів ЄС, нерівномірною регіональною інфраструктурою, а також складністю взаємодії між митницею та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Потреба у сучасному науковому обґрунтуванні теоретичних підходів, які лягли б в основу практичного реформування, зумовлює актуальність теми дипломної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається з фундаментальними науковими дослідженнями кафедри економіки та митної справи: «Дослідження формування та функціонування бізнес-екосистем в умовах сталого розвитку».

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є розробка методичних і практичних пропозицій щодо удосконалення організації митних процедур в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити особливості і значення євроінтеграції як стратегічного пріоритету розвитку України;
- визначити теоретичні засади організації митних процедур;
- з'ясувати особливості функціонування митних процедур у Європейському Союзі;
- дослідити організацію митних процедур в Україні у контексті євроінтеграції;
- провести аналіз діяльності митних органів в умовах євроінтеграції;
- обґрунтувати напрями удосконалення організації митних процедур та функціонування митних органів в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси організації митних процедур в Україні.

Предмет дослідження – механізми, інструменти, сукупність організаційних, економічних та правових відносин щодо здійснення митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становили методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, інтерпретації економічних і правових явищ, графічний, логічного моделювання. Метод аналізу дозволив дослідити зміст нормативно-правових актів, міжнародних угод та документів Європейського Союзу, що регламентують митну діяльність і визначають напрям інтеграційних реформ. Метод синтезу дав змогу об'єднати окремі елементи митної системи в цілісну модель, визначити їх функції та взаємозв'язки. Метод порівняльного аналізу застосовано для виявлення відмінностей і спільних рис між українською та європейською моделями митних процедур, а також для оцінки прогресу України у гармонізації законодавства та процедур із нормами ЄС. Графічний метод використано для візуалізації тенденцій митного розвитку, зокрема для побудови таблиць, схем і

діаграм, що ілюструють еволюцію процедур та ефективність контролю. Метод логічного моделювання дав змогу сформувавши узгоджене бачення модернізації митної системи, визначити оптимальні напрямки цифровізації та впровадження європейських стандартів контролю.

Інформаційною базою дослідження є законодавча база та нормативно-правові акти України, документи та рекомендації Європейського Союзу, аналітичні матеріали профільних державних установ, офіційні звіти у сфері митної політики, наукові публікації, присвячені організації митних процедур

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці пропозицій щодо формування сучасної моделі організації митних процедур, адаптованої до вимог ЄС, а також щодо підвищення ефективності функціонування митних органів України.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в поглибленні теоретичних положень і практичних підходів, що відображено у наступних положеннях:

Удосконалено: заходи щодо функціонування митних органів, які забезпечать баланс між фіскальною та сервісною функціями митниці; інструменти і механізми митного контролю та митного оформлення, які забезпечать спрощення митних процедур для бізнесу;

Дістали подальшого розвитку: принципи, підходи та моделі організації митних процедур у контексті євроінтеграції

Спробація результатів. Основні результати дипломної роботи були викладені і ухвалені на III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку» (Запоріжжя, 2025р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 100 сторінок, 9 таблиці, 4 рисунки. Список використаних джерел налічує 59 найменування.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Євроінтеграція як стратегічний пріоритет розвитку України

Глобалізація є однією з ключових рис сучасного світу. Вона охоплює економічну, соціальну, політичну, культурну й інформаційно-комунікаційну сфери життя суспільства. Її сутність полягає у зростанні взаємозалежності між державами, народами й регіонами. У цьому процесі країни не існують ізольовано — вони стають частинами складної мережі світової економіки, де рух товарів, капіталів, технологій та робочої сили не знає кордонів.

Як явище глобалізація не є новим. Ще античні цивілізації торгували між собою, обмінювалися знаннями й технологіями. Проте саме розвиток інформаційних технологій, транспорту та зв'язку у XX–XXI століттях зробив цей процес безпрецедентно швидким. Сьогодні жодна країна не може залишатися осторонь світових економічних процесів. Це означає, що глобалізація стає і викликом, і можливістю: з одного боку, відкриває доступ до нових ринків та інвестицій, а з іншого — ставить вимоги до конкурентоспроможності, правової гармонізації й прозорості економічних правил.

Україна, як відкрита економіка, не може ігнорувати ці процеси. Її географічне положення між Європою та Азією, історичні й культурні зв'язки з Європою, економічна структура та потреба у стабільному розвитку об'єктивно визначили стратегічний напрям — європейську інтеграцію. Вона стала природною відповіддю на виклики глобалізації. Євроінтеграція не лише політичний вибір, а й прагнення адаптувати економіку до стандартів ЄС, підвищити її ефективність, залучити інвестиції та забезпечити передбачувані правила для бізнесу [1].

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна опинилася перед дилемою — шукати власну модель розвитку чи інтегруватися у вже існуючі

міжнародні системи. На початку 1990-х держава зосереджувалася на розбудові власних інституцій і пошуку економічної стабільності, але вже тоді політичні заяви фіксували стратегічну мету — повернення до європейського цивілізаційного простору.

Першим офіційним кроком стало підписання у 1994 році Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Документ визначав основи співробітництва в економічній, політичній та правовій сферах. Хоча він ще не створював реального механізму інтеграції, проте заклав фундамент для поступового наближення законодавства України до норм ЄС [2].

Подальший розвиток подій показав послідовність у прагненні України до європейського напрямку. У 1998 році ухвалено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, а в 2003 році — Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де вперше на рівні закону визначено європейську інтеграцію як пріоритет державної політики [3].

Значний поштовх процесу дала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана у 2014 році. Її положення не лише відкрили шлях до глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA), а й визначили напрям реформ у сферах правосуддя, енергетики, транспорту, митної політики та державного управління [4]. Саме після ратифікації Угоди Україна офіційно стала частиною системи європейських економічних правил, що стимулює поступову гармонізацію законодавства, процедур і стандартів.

Євроінтеграція для України — це не лише зовнішньополітичний курс, а стратегія модернізації всієї системи управління. Європейський Союз задає високі стандарти прозорості, верховенства права, захисту прав людини й конкуренції ринку. Їх дотримання дозволяє залучати інвестиції, розширювати експортні можливості, створювати нові робочі місця та підвищувати добробут населення. У цьому сенсі європейський вектор розвитку став не просто вибором між «Сходом» і «Заходом», а способом інтегрувати Україну в глобальну економіку на засадах рівноправного партнерства. Це

підтверджується офіційними документами — зокрема, Національною економічною стратегією до 2030 року, у якій євроінтеграційні пріоритети визначено серед ключових драйверів розвитку [5].

Важливим є й те, що євроінтеграція сприяє інституційному зміцненню держави. Поступове наближення до стандартів ЄС вимагає глибоких реформ: дерегуляції, цифровізації послуг, реформування судової системи, антикорупційної політики. Це створює нову якість державного управління, де пріоритетом стають ефективність і прозорість.

Україна має вагомі економічні причини для євроінтеграції. Європейський Союз є головним торговельним партнером держави — на нього припадає понад 40 % зовнішньої торгівлі. Зростання експорту аграрної, металургійної та машинобудівної продукції до країн ЄС доводить, що українські підприємства можуть відповідати високим європейським вимогам.

Крім того, ЄС — головне джерело інвестицій. Прозорі правила торгівлі, спрощення митних процедур, захист прав власності — усе це підвищує привабливість України для іноземних інвесторів. А наближення стандартів до європейських дозволяє зменшити транзакційні витрати та забезпечити вільний рух товарів і капіталів.

У перспективі інтеграція до спільного ринку ЄС означає не лише збільшення товарообігу, а й доступ до сучасних технологій, інноваційних практик і фінансових інструментів. Для України це шанс перейти від сировинної моделі економіки до інноваційної, де головним ресурсом стає знання.

Україна має унікальне стратегічне розташування на перетині торгових шляхів між Європою, Кавказом і Азією. Це створює потенціал для розвитку транспортних коридорів, логістики та транзитних послуг. Європейська інтеграція дає можливість ефективніше використовувати це положення через участь у європейських інфраструктурних програмах — зокрема, TEN-T (Trans-European Transport Network), що передбачає розвиток спільної транспортної системи ЄС і сусідніх держав.

Крім транспорту, важливим напрямом є енергетика. Україна інтегрується в Європейську енергетичну спільноту, поступово гармонізує своє законодавство з нормами Третього енергетичного пакета ЄС, що дозволяє підвищити енергоефективність, забезпечити прозорий ринок і зменшити залежність від окремих постачальників.

Також триває інтеграція до Єдиного цифрового ринку ЄС, що сприяє розвитку ІТ-галузі, електронної комерції, кібербезпеки та спрощує взаємодію між державними структурами і бізнесом.

Євроінтеграція не обмежується лише економікою чи політикою. Це також процес культурного та соціального зближення. Програми обмінів, спільні освітні проекти, участь українських університетів у програмі Erasmus+, відкриті кордони та міжлюдські контакти сприяють тому, що європейська ідентичність поступово стає частиною повсякденного життя українців.

Водночас інтеграція у Європейський простір не означає втрати національної самобутності. Навпаки, вона створює умови для її збереження і розвитку в межах культурного різноманіття ЄС. Це важливо, адже культурна ідентичність залишається основою національної єдності й соціальної стабільності.

Євроінтеграція як державна стратегія ґрунтується на чіткій правовій базі. Вона закріплена у Конституції України, законах, урядових стратегіях та міжнародних угодах, підписаних із Європейським Союзом. Першочергове значення має стаття 11 Конституції України, де наголошується на необхідності сприяння розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності.

Ключовим орієнтиром стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка фактично визначає дорожню карту реформ у політичній, економічній і правовій площинах. Її головна ідея — поступове наближення українського законодавства до норм ЄС. Це стосується митної, фінансової, податкової, антимонопольної, екологічної та трудової сфер. У такий спосіб Україна формує внутрішнє середовище, сумісне зі стандартами європейського права.

Одним із найважливіших принципів є верховенство права. У ЄС воно є

базовою умовою функціонування спільного ринку. Для України це означає потребу у незалежному судочинстві, ефективній антикорупційній системі, прозорому адмініструванні. Поступове запровадження європейських підходів у цих сферах забезпечує довіру інвесторів та створює прогнозоване середовище для бізнесу.

Варто підкреслити, що європейська інтеграція не обмежується лише співпрацею з інституціями ЄС. Україна бере участь у програмах Східного партнерства, Ради Європи, а також у спільних ініціативах із реформування державного управління, митної та прикордонної політики. Це свідчить про системний характер процесу — інтеграція не зводиться до політичного лозунгу, а є комплексом практичних кроків.

Одним із головних результатів євроінтеграційного курсу стало переосмислення ролі держави. Якщо раніше основна увага приділялася контролю, то сьогодні пріоритетом є сервісна функція — створення зручних і прозорих умов для громадян та бізнесу. Це відображається у реформі державної служби, переході до електронного урядування та запровадженні цифрових послуг.

Проекти «Дія», eМалятко, e-Митниця стали прикладами того, як євроінтеграція впливає на щоденне життя громадян. Європейські практики управління — зокрема принцип “good governance” — орієнтовані на відкритість, відповідальність і ефективність державних інституцій. Україна поступово впроваджує ці підходи, що зміцнює довіру суспільства та міжнародних партнерів.

Євроінтеграційні процеси стимулюють і розвиток регіональної політики. Україна переймає модель децентралізації, подібну до європейської, де місцева влада має більшу автономію у прийнятті рішень. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси, залучати інвестиції на місцевому рівні та розвивати партнерства з регіонами країн ЄС.

В економічному аспекті євроінтеграція означає перехід до ринкових принципів, де головну роль відіграють конкуренція та прозорість. Відкриття

спільного ринку з ЄС після набуття чинності зони вільної торгівлі (DCFTA) у 2016 році стало історичним кроком. Українські підприємства отримали можливість експортувати продукцію без тарифних бар'єрів, за умови дотримання європейських стандартів якості.

Це вимагало модернізації виробництва, переходу до сертифікації, оновлення технологій. Але водночас це створило стимул до підвищення конкурентоспроможності. Наприклад, український аграрний сектор став одним із найдинамічніших у торгівлі з ЄС: постачання зерна, олії, меду, м'яса птиці стабільно зростає.

Важливим наслідком є також зміна структури експорту. Якщо раніше домінували сировинні товари, то нині поступово зростає частка продукції з високою доданою вартістю — машинобудування, ІТ-послуги, електротехніка, приладобудування. Це демонструє, що євроінтеграційний курс сприяє не лише розширенню торгівлі, а й технологічній модернізації.

Для підтримки бізнесу Україна адаптує європейські фінансові інструменти — програми кредитування малого й середнього підприємництва, гарантійні фонди, гранти на інновації. Такі ініціативи, як EU4Business чи COSME, відкривають для українських компаній нові ринки та можливості розвитку.

Особливе значення євроінтеграція має для митної політики. Митна служба — це перший рубіж економічної взаємодії між Україною та ЄС. Її ефективність прямо впливає на рівень торгівлі, швидкість переміщення товарів і довіру до державних інститутів.

Угода про асоціацію передбачено гармонізацію митного законодавства України з Митним кодексом ЄС (Union Customs Code). Це включає впровадження системи авторизованих економічних операторів (АЕО), електронного декларування, управління ризиками та пост-аудиту. Ці зміни не лише полегшують міжнародну торгівлю, а й знижують рівень корупційних ризиків.

Крім того, ЄС активно підтримує реформу української митниці через

фінансову та технічну допомогу. Програми Twinning та TAIEХ сприяють навчанню українських фахівців, обміну досвідом і впровадженню кращих практик управління. У результаті митна система поступово наближається до європейських стандартів ефективності, прозорості й сервісності.

Успішна інтеграція у митній сфері створює ефект мультиплікатора для економіки в цілому. Швидке оформлення вантажів, прозорі правила гри та електронні сервіси сприяють зростанню експорту, збільшенню надходжень бюджету й покращенню інвестиційного клімату.

Європейський вибір відображається і на соціальній сфері. Стандарти ЄС передбачають високу увагу до прав людини, рівності, безпеки праці, охорони довкілля. Україна адаптує ці принципи, змінюючи трудове законодавство, підходи до соціального захисту та охорони здоров'я.

Наприклад, угоди про асоціацію передбачено адаптацію норм у сфері соціального діалогу, гендерної рівності, охорони праці. Це поступово змінює структуру ринку праці, стимулює розвиток людського капіталу й підвищує соціальну відповідальність бізнесу.

Особливу роль відіграє освіта. Участь України в програмах Horizon Europe і Erasmus+ сприяє обміну досвідом, модернізації університетських програм і розвитку досліджень. Це дозволяє українській молоді інтегруватися у європейський науково-освітній простір і підвищує конкурентоспроможність робочої сили.

Після початку російської агресії у 2014 році євроінтеграція набула нового виміру — безпекового. Європейський Союз став головним партнером України у питаннях стабільності, енергетичної безпеки, кіберзахисту, гуманітарної допомоги та підтримки реформ сектору оборони.

Для України членство у ЄС розглядається не лише як економічна вигода, а як гарантія безпеки і стійкості держави. Поглиблення співпраці у сфері оборони, участь у місіях спільної безпекової політики ЄС і наближення до стандартів НАТО утворюють комплексну архітектуру безпеки, де європейський напрям — ключовий.

Попри досягнення, процес євроінтеграції супроводжується значними викликами. Серед них — повільна імплементація законодавчих актів, бюрократичні перепони, нестача фахівців європейського рівня у держорганах, опір старих інституційних практик.

Також існує ризик нерівномірного розвитку регіонів: великі міста швидше адаптуються до європейських вимог, тоді як віддалені території потребують додаткової підтримки. Саме тому важливо забезпечити рівні можливості для бізнесу і громад у всіх частинах країни.

Ще один виклик — комунікація з громадянами. Часто євроінтеграція сприймається як суто зовнішньополітичний процес, тоді як її справжня мета — підвищення якості життя. Ефективна інформаційна політика та освітні кампанії допоможуть донести до людей, що реформи ЄС — це насамперед про справедливість, розвиток і добробут.

Євроінтеграційний курс став фундаментом стратегічного розвитку держави. Він визначає не лише політичну орієнтацію, а й економічну, правову та соціальну модель країни. Україна рухається до ЄС не лише формально, а через щоденну роботу над реформами, підвищенням стандартів життя, зміцненням демократичних інститутів.

Євроінтеграція — це процес, у якому формується нова якість держави: від системи управління до мислення громадян. Вона дає орієнтири, які дозволяють Україні стати сучасною, ефективною та конкурентною європейською державою, здатною не лише адаптуватися до глобальних процесів, а й впливати на них.

Євроінтеграція як державна стратегія ґрунтується на чіткій правовій базі, визначеній Конституцією України, законами та міжнародними угодами, укладеними з Європейським Союзом. Першим кроком у цьому напрямі стало закріплення принципу співробітництва на основі рівноправності та поваги до норм міжнародного права — цей підхід закладено у статті 11 Конституції України.

Ключовим документом, що окреслює рамки співпраці, є Угода про

асоціацію між Україною та ЄС. Вона стала не лише політичним символом, а й детальним планом реформ, який передбачає гармонізацію українського законодавства з правом ЄС. Зокрема, документ вимагає запровадження принципів доброчесності, прозорості та верховенства права — основних цінностей європейського простору.

Одним із першочергових завдань у межах євроінтеграції є зміцнення інституційної спроможності держави. Для цього Україна запроваджує механізми, що забезпечують незалежність судової влади, боротьбу з корупцією та ефективне публічне управління. Ці реформи формують фундамент правової держави, наближеної до стандартів ЄС.

Важливим інструментом реалізації інтеграційного курсу стала участь України в програмах Східного партнерства та ТAIEX, що передбачають технічну допомогу у наближенні національних стандартів до європейських. Саме ці механізми дозволяють послідовно впроваджувати зміни у митній, енергетичній, фінансовій та соціальній сферах.

Євроінтеграція змінює саму філософію державного управління. Якщо раніше держава розглядалася передусім як контролюючий орган, то сьогодні вона — сервіс для громадян. Європейський принцип *good governance* («належного врядування») передбачає відкритість, підзвітність і результативність.

В Україні ці ідеї поступово втілюються через цифровізацію управлінських процесів. Платформи «Дія», е-Митниця, еМалятко демонструють перехід від паперових процедур до електронних сервісів, що відповідає практикам країн ЄС. Це не лише знижує бюрократію, а й підвищує довіру громадян до держави. Євроінтеграційні підходи вплинули й на регіональну політику. Реформа децентралізації, що ґрунтується на європейських принципах субсидіарності, передала громадам більше повноважень і ресурсів. Така система сприяє розвитку місцевих ініціатив, залученню інвестицій та побудові ефективного діалогу між громадянами й владою.

В економіці євроінтеграційний курс проявився найвиразніше. Запуск Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA) з 1 січня 2016 року став фактичним початком нового етапу співробітництва. Українські компанії отримали доступ до ринку ЄС, що спонукало модернізацію виробництва й підвищення стандартів якості.

Адаптація до технічних регламентів ЄС сприяла зростанню експорту аграрної та промислової продукції. Аграрний сектор став локомотивом торгівлі: частка поставок до ЄС перевищує 40 % усього експорту. Це свідчить про ефективність українського виробництва й здатність конкурувати за європейськими правилами.

Крім того, Європейський Союз є найбільшим інвестором в Україну — його частка становить понад половину прямих іноземних інвестицій. Зростання довіри зумовлене реформами у сфері захисту власності, дерегуляції та спрощення митних процедур.

У результаті зміцнюється позиція України як рівноправного торгового партнера. Економічна співпраця з ЄС перетворюється на рушійну силу внутрішніх змін — від технологічного оновлення підприємств до розвитку малого й середнього бізнесу через програми EU4Business та COSME.

Євроінтеграційні реформи істотно торкнулися митної системи. Згідно з Угодою про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє законодавство з Митним кодексом ЄС (Union Customs Code). Йдеться про впровадження електронного декларування, управління ризиками, систему авторизованих економічних операторів (АЕО) та постмитний контроль.

Такі зміни створюють умови для спрощення зовнішньої торгівлі й зменшення адміністративного навантаження. Вони також мінімізують корупційні ризики, адже процеси стають прозорими та відстежуваними.

Європейські інституції активно підтримують реформу української митниці. Програми Twinning та TAIEХ допомагають навчати кадри, розробляти нові інструкції та інформаційні системи. У підсумку митна служба поступово

перетворюється з контролюючого органу на сервіс, орієнтований на підтримку бізнесу.

Євроінтеграція — це також соціальні та безпекові зміни. Вона сприяє підвищенню стандартів життя, розвитку освіти та науки, розширенню можливостей для молоді. Програми Erasmus+ та Horizon Europe відкривають українським студентам і науковцям доступ до європейських університетів і досліджень.

З 2014 року, після початку російської агресії, євроінтеграція набула нового сенсу — вона стала засобом посилення національної безпеки. ЄС підтримує Україну фінансово та гуманітарно, надає допомогу в реформах оборони, енергетики й кіберзахисту. Таким чином європейський курс має не лише економічне, а й стратегічне значення для збереження державності та стабільності країни.

Шлях до ЄС залишається складним. Серед викликів — повільна імплементація європейських директив, недостатня координація між відомствами, нестача кваліфікованих фахівців. Часто реформи наштовхуються на опір старих бюрократичних практик.

Водночас євроінтеграція поступово змінює суспільну свідомість. Для українців Європейський Союз — це не лише економічна спільнота, а й простір гідності й справедливості. Підтримка цього курсу суспільством підтверджує, що вектор європейського розвитку є необоротним.

Таким чином, євроінтеграція виступає не лише політичним орієнтиром, а й комплексним інструментом модернізації держави. Вона забезпечує умови для економічного зростання, підвищення добробуту населення та посилення національної безпеки.

1.2 Теоретичні основи організації митних процедур

Митна система — це важливий елемент державного механізму економічного регулювання. Вона забезпечує реалізацію податкової,

торговельної та фінансової політики держави, створюючи умови для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, захисту національного виробника та наповнення бюджету [6].

Митна справа історично розвивалася як інструмент управління зовнішньою торгівлею. Сьогодні її роль набагато ширша: вона виконує функції захисту економічних інтересів, сприяє інтеграції держави у світову економіку та забезпечує баланс між фіскальними і регуляторними завданнями. Митні процедури — це комплекс дій, установлених митним законодавством, які застосовуються органами доходів і зборів при переміщенні товарів, транспортних засобів і валютних цінностей через митний кордон. Вони охоплюють перевірку документів, декларування, нарахування митних платежів, контроль за дотриманням нетарифних заходів і завершуються оформленням митної декларації [7]. У системі державного управління митні процедури відіграють роль координатора зовнішньоекономічних потоків. Через них реалізуються інтереси держави, бізнесу та споживачів. Правильно організовані процедури мінімізують ризики контрабанди, ухилення від податків і сприяють прозорості міжнародних розрахунків.

В українському законодавстві митна процедура визначається як правовий режим, що встановлює сукупність вимог до переміщення товарів, зберігання, тимчасового ввезення або вивезення продукції. Кожна процедура має чітко окреслену мету: оподаткування, статистичний облік, безпеку чи економічне стимулювання [8]. У ширшому розумінні митні процедури — це інструмент реалізації економічної політики, через який держава одночасно впливає на зовнішню торгівлю та захищає внутрішній ринок. Вони формують міст між державними інтересами та комерційними цілями підприємств, узгоджуючи правові, фінансові та адміністративні механізми. Науковці пропонують кілька підходів до розуміння митних процедур:

1. Фіскальний підхід — розглядає митницю як складову податкової системи, головна мета якої — наповнення бюджету.

2. Регуляторний підхід — бачить у митних процедурах засіб державного впливу на обсяги імпорту, експорту, цінову політику та конкуренцію.

3. Інституційний підхід — підкреслює роль митниці як елемента інфраструктури міжнародної торгівлі, що забезпечує дотримання міжнародних правил і стандартів [9].

В умовах євроінтеграції переважає саме інституційний підхід, бо він відповідає принципам Митного кодексу ЄС: прозорість, електронне управління, добросовісність і зручність для бізнесу. Україна поступово переходить від карально-контролюючої моделі до сервісно-орієнтованої, де митниця виконує функції партнера для учасників зовнішньоекономічної діяльності [10].

У різних наукових джерелах і нормативних актах поняття “митна процедура” трактується по-різному. Проте всі визначення можна звести до спільної логіки: це система організаційних, економічних і правових заходів, спрямованих на регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави.

Ефективність митної системи залежить від принципів, на яких вона ґрунтується. Відповідно до Митного кодексу України (2022), а також міжнародних стандартів СОТ і ЄС, організація митних процедур базується на таких основоположних принципах:

- Юрисдикція України на її митній території — усі товари, що переміщуються через кордон, підлягають українському законодавству.
- Єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів — забезпечує однакові умови для всіх суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності.
- Сприяння законній торгівлі — митниця не має перешкоджати чесному бізнесу, а повинна допомагати у швидкому оформленні вантажів.
- Повноваження митних органів — реалізуються виключно у межах закону.
- Рівність і правомірність інтересів усіх суб’єктів господарювання.
- Законність і презумпція невинності.
- Гласність та прозорість у діяльності митних органів.
- Відповідальність усіх учасників відносин.

- Заохочення доброчесності.

Для зручності наведемо узагальнену таблицю визначень і складових митних процедур:

Таблиця 1.1 - Теоретичні підходи до визначення митних процедур

Ключове слово	Визначення в межах ключового слова	Конкретизація визначення	Мета в межах поняття
Складова національної податкової системи	Сукупність організаційних, економічних та правових заходів, що здійснюються державними органами і спрямовані на регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни	Державне регулювання зовнішньої торгівлі товарами, що ґрунтується на застосуванні митного тарифу та впливає на вартість товарів, які переміщуються через митний кордон	Захист національного ринку від ввезення іноземних товарів, відстоювання економічних інтересів держави через оподаткування
Сукупність організаційних, економічних (тарифних) і адміністративних (нетарифних) засобів	Засоби державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність	Захист національних виробників на внутрішньому ринку, регулювання структури експорту та імпорту, забезпечення джерел наповнення дохідної частини бюджету	Сприяння розвитку національної економіки, збалансування ринку
Організаційні, економічні та правові заходи	Заходи, спрямовані на регулювання зовнішньоекономічної діяльності через застосування мита до товарів, що ввозяться в Україну та вивозяться з неї	Економічні заходи цінового регулювання зовнішньої торгівлі, підтримка балансу внутрішнього та зовнішнього ринків, налагодження обсягів виробництва та споживання	Стимулювання розвитку економіки, вплив на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин за допомогою митних інструментів

Ефективність митної системи залежить від принципів, на яких вона ґрунтується. Відповідно до Митного кодексу України (2022), а також

міжнародних стандартів СОТ і ЄС, організація митних процедур базується на таких основоположних принципах:

- Юрисдикція України на її митній території — усі товари, що переміщуються через кордон, підлягають українському законодавству.
- Єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів — забезпечує однакові умови для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.
- Сприяння законній торгівлі — митниця не має перешкоджати чесному бізнесу, а повинна допомагати у швидкому оформленні вантажів.
- Повноваження митних органів — реалізуються виключно у межах закону.
- Рівність і правомірність інтересів усіх суб'єктів господарювання.
- Законність і презумпція невинності.
- Гласність та прозорість у діяльності митних органів.

Усі ці принципи зображено у вигляді схеми (рис. 1.1), що підкреслює їх взаємозв'язок і системність у побудові сучасної митної політики.

Рисунок. 1.1 - Основні принципи організації митних процедур в Україні

Митні процедури реалізуються через систему взаємопов'язаних етапів, які утворюють єдиний митний процес. Він складається з таких основних елементів: митний контроль, митне оформлення, нарахування та сплата платежів, аналіз ризиків, митна статистика та постмитний аудит.

Це первинна ланка системи, що передбачає перевірку документів, огляд товарів і транспортних засобів, перевірку відповідності заявлених даних фактичним. Його головна мета — забезпечити законність переміщення товарів, виявлення порушень митного законодавства та запобігання контрабанді.

В умовах євроінтеграції митний контроль в Україні поступово переходить на ризикоорієнтовану модель, що відповідає стандартам Митного кодексу ЄС. Це означає, що контроль здійснюється не суцільно, а вибірково — на основі оцінки ризику. Завдяки цьому зменшується час проходження товарів через кордон і скорочуються витрати бізнесу.

Після завершення контролю проводиться митне оформлення — юридичне завершення митної процедури, коли товар офіційно допускається до переміщення через кордон. Цей етап включає подання митної декларації, перевірку даних, нарахування митних платежів і дозвіл на випуск товару.

Оформлення може відбуватися як у паперовій, так і в електронній формі. Відповідно до положень Митного кодексу України (розділ VI), електронна декларація має таку ж юридичну силу, як і паперова. Це значно спрощує процес і відповідає принципам прозорості, закладеним у європейській митній системі.

Цей етап має фіскальний характер. Основними видами митних платежів є мито, акцизний податок і податок на додану вартість (ПДВ), які нараховуються відповідно до митного режиму. Митна вартість товару виступає базою для їх розрахунку.

Своєчасна і точна сплата цих платежів — одна з головних умов митного контролю, оскільки вони становлять суттєву частку доходів державного бюджету.

Постмитний аудит — це форма контролю після випуску товарів, яка дає

зможу перевіряти дотримання законодавства, правильність визначення митної вартості, класифікації товарів та сплати податків. Такий підхід є більш ефективним, оскільки не затримує рух товарів на кордоні, але дозволяє виявляти порушення вже після завершення митної процедури.

Згідно з чинним законодавством, в Україні діє понад 10 видів митних режимів, серед яких основні:

- Імпорт (випуск для вільного обігу) — товари ввозяться на територію України для вільного використання з обов'язковою сплатою митних платежів.
- Експорт — вивезення товарів за межі митної території.
- Транзит — переміщення товарів через територію України без зміни їх статусу.
- Тимчасове ввезення/вивезення — ввезення товарів на певний строк із подальшим зворотним вивезенням.
- Митний склад — зберігання товарів без сплати митних платежів до моменту реалізації або експорту.
- Переробка на митній території або за її межами — операції, пов'язані з виробничою обробкою товарів, що згодом підлягають експорту.

Кожен із цих режимів має власні цілі, обмеження та податкові наслідки. Наприклад, переробка на митній території дозволяє підприємствам зменшити собівартість виробництва, тоді як митний склад забезпечує гнучкість у зовнішній торгівлі.

Митна політика держави виконує не лише фіскальні функції, а й стратегічну — забезпечення економічної безпеки. Вона спрямована на захист внутрішнього ринку від неякісної або небезпечної продукції, підтримку національного виробника та стимулювання експорту.

Серед головних інструментів цієї політики:

1. Тарифні заходи (мити, податки, збори).
2. Нетарифні заходи (ліцензування, квотування, технічні регламенти, сертифікація).

3. Адміністративні методи (контроль за контрабандою, ризик-менеджмент, аудит).

Завдяки поєднанню цих інструментів держава може регулювати зовнішньоекономічний баланс і запобігати кризам, спричиненим зовнішнім впливом. Наприклад, під час воєнного стану митна політика України була адаптована для спрощення імпорту гуманітарної допомоги та оборонних товарів, що доводить її гнучкість і здатність реагувати на виклики.

Модель, до якої прагне Україна, — це європейська митна система, побудована на принципах Митного кодексу ЄС (Union Customs Code, 2016). У ній основна увага приділяється:

1. Електронному управлінню митними процесами.
2. Прозорості дій митних органів.
3. Швидкому оформленню вантажів через програму *Authorised Economic Operator (AEO)*.
4. Спрощеному транзиту в межах спільної митної території.

Завдяки таким підходам ЄС зменшує адміністративний тиск на бізнес і водночас підвищує рівень безпеки торгівлі. Україна вже почала впровадження подібної моделі, адаптуючи законодавство, систему електронного декларування та обмін митною інформацією в реальному часі [5].

Отже, митні процедури — це ключовий інструмент економічного регулювання, який поєднує в собі фіскальні, контрольні, стимулюючі та безпекові функції. Їхня ефективна організація забезпечує стабільність торговельних потоків, збалансованість ринку та наповнення бюджету.

Теоретично митна система має бути побудована на таких засадах:

- законність, прозорість і єдність правил.
- орієнтація на потреби бізнесу.
- електронна взаємодія та автоматизація.
- ризикоорієнтованість і постмитний аудит.

Розвиток митних процедур — це не просто модернізація технічних засобів, а глибока трансформація управлінської культури. У цьому сенсі митна

служба стає не “вартовим” на кордоні, а повноцінним партнером держави й бізнесу в інтеграції до європейського економічного простору.

1.3 Особливості організації митних процедур в Європейському Союзі

Митно-тарифне регулювання в Європейському Союзі — це цілісна система правових, економічних та адміністративних відносин, що виникають між державами-членами ЄС, європейськими інституціями та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у процесі переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили через зовнішній кордон ЄС [11].

Ця система ґрунтується на єдиному митному тарифі, спільній митній території та уніфікованому митному законодавстві, яке регулює не лише національні, а й наднаціональні відносини. Європейська митна політика є одним із найрозвиненіших прикладів економічної інтеграції у світі, адже всі країни ЄС відмовилися від власних митних тарифів на користь спільного зовнішнього тарифу (Common Customs Tariff, CCT) [12].

Головна мета митно-тарифного регулювання в ЄС — забезпечити вільний рух товарів усередині Союзу при одночасному захисті спільного ринку від недобросовісної конкуренції та контрабанди з третіх країн. Таким чином, ЄС поєднує відкритість торгівлі для своїх членів із контрольованим доступом для зовнішніх партнерів.

Відповідно до положень Договору про функціонування ЄС (статті 28–33), усі держави-члени утворюють єдину митну територію, у межах якої товари можуть вільно переміщатися без сплати мита чи кількісних обмежень. Єдиний митний простір означає не лише відсутність внутрішніх бар'єрів, а й однакові правила торгівлі із зовнішніми країнами [13].

Створення такого простору потребувало гармонізації митного законодавства, процедур оформлення, статистики, ризик-менеджменту та цифрової взаємодії між митними адміністраціями. Саме тому у 1992 році було запроваджено Єдиний адміністративний документ (Single Administrative

Document, SAD) — уніфіковану деклараційну форму, що використовується в усіх державах ЄС.

Основна перевага єдиного митного простору полягає в тому, що будь-який товар, який пройшов митне оформлення в одній країні ЄС, може вільно обертатися на всій території Союзу без повторного контролю. Це зменшує витрати бізнесу, підвищує конкурентоспроможність і пришвидшує логістику.

Сучасне регулювання митних процедур у ЄС здійснюється на основі Митного кодексу Європейського Союзу (Union Customs Code, Regulation (EU) № 952/2013). Цей документ замінив попередній Митний кодекс 1992 року та впровадив цифрову модель управління митними операціями [14].

Митний кодекс ЄС визначає:

- єдині правила подання декларацій, сплати мит і контролю.
- механізми управління ризиками та постмитного аудиту.
- порядок електронного обміну даними між митними адміністраціями.
- статус авторизованого економічного оператора (АЕО) — підприємства, що має високий рівень надійності та користується спрощеними процедурами. Ключовий принцип Кодексу — “Digital by Default”: усі митні операції здійснюються в електронній формі. Це забезпечує прозорість, скорочує час оформлення, знижує ризик корупції та помилок у документах. Кодекс також передбачає систему митного партнерства, де бізнес і митниця співпрацюють на основі довіри. Якщо підприємство має статус АЕО, воно отримує переваги у вигляді спрощеного декларування, пріоритетного оформлення та меншої кількості перевірок [15].

Європейська митна система побудована на низці принципів, які забезпечують її ефективність і стабільність. Головні з них:

1. Єдність митної території — спільна митна межа для всіх держав-членів.
2. Єдиний зовнішній тариф — однакові ставки мита для третіх країн.
3. Вільний рух товарів у межах ЄС — відсутність внутрішніх митних бар'єрів.

4. Уніфікація процедур і стандартів контролю.
5. Прозорість і цифровізація управління.
6. Спрощення законної торгівлі та довіра до бізнесу.
7. Принцип ризикоорієнтованості, що передбачає концентрацію контролю на потенційно ризикованих операціях.

8. Ці принципи дозволили ЄС стати однією з найбільш передбачуваних митних систем у світі. Вони забезпечують баланс між безпекою, швидкістю та ефективністю.

9. Керівництво та координацію митної політики здійснює Європейська комісія, а безпосереднє адміністрування — національні митні служби держав-членів. Для взаємодії між ними створена Система митної інформації (Customs Information System, CIS), що дозволяє обмінюватися даними в режимі реального часу. Крім того, діє програма “Customs 2020–2030”, яка фінансує спільні навчання, цифрові проекти та стандартизацію процедур. Завдяки їй у країнах ЄС впроваджено єдиний портал для декларування товарів, спільні ризикові профілі та аналітичні інструменти для виявлення порушень.

В межах спільної політики ЄС застосовує два основні блоки інструментів:

1. Тарифні інструменти — мита, збори, преференційні ставки, антидемпінгові та компенсаційні заходи.
2. Нетарифні інструменти — технічні стандарти, квоти, ліцензування, санітарні та фітосанітарні норми, вимоги до сертифікації.

Наприклад, у торгівлі з країнами, що розвиваються, застосовується Система загальних преференцій (GSP), яка дозволяє імпортувати певні товари безмитно або за зниженими ставками. Це стимулює розвиток партнерських відносин і водночас зберігає контроль над якістю продукції, що надходить на ринок ЄС.

Однією з ключових особливостей сучасної митної системи ЄС є повна цифровізація управлінських процесів. Згідно з вимогами Митного кодексу ЄС (Union Customs Code), усі митні формальності мають здійснюватися в

електронній формі, а паперові документи допускаються лише у виняткових випадках [16].

Це стало можливим завдяки створенню інтегрованої Європейської митної IT-системи (EU Customs IT System), що включає такі основні модулі:

- ICS2 (Import Control System 2) — електронна система контролю імпорту, яка забезпечує попереднє подання даних про вантажі до їх прибуття на територію ЄС.

- AES (Automated Export System) — система автоматизованого контролю експорту, що дозволяє відстежувати весь шлях товару.

- NCTS (New Computerised Transit System) — комп'ютеризована система транзиту, яка уніфікує перевезення товарів між країнами ЄС і партнерами (Швейцарія, Норвегія, Туреччина, Україна).

- EU Customs Data Hub — спільна база даних, що зберігає статистичну інформацію, декларації та ризикові профілі [17].

Завдяки цим інструментам митна служба ЄС функціонує як єдина цифрова мережа, де кожна операція фіксується в реальному часі. Це зменшує ризики контрабанди, забезпечує аналітичну підтримку рішень і створює прозору систему управління торгівлею. Важливо, що ЄС послідовно впроваджує принцип “one-stop-shop” (*єдиного вікна*), який дозволяє учасникам зовнішньоекономічної діяльності подавати всі необхідні документи через один електронний портал. Такий підхід спрощує процес декларування, мінімізує людський фактор і підвищує ефективність митного контролю.

Серцевиною європейської моделі митної довіри є статус *Authorised Economic Operator (AEO) — уповноваженого економічного оператора*. Його суть полягає у тому, що підприємства, які довели свою надійність, дотримання законодавства і фінансову стабільність, отримують спрощений доступ до митних процедур [18].

Переваги статусу AEO:

- скорочення кількості перевірок;
- пріоритетне оформлення вантажів;

- менше документальних вимог;
- взаємне визнання статусу між країнами ЄС і партнерами (зокрема Японією, США, Великою Британією).

Це приклад реалізації партнерської моделі між державою і бізнесом, коли митниця стає не каральним органом, а гарантом чесної торгівлі. Україна, у рамках виконання угоди про асоціацію з ЄС, також запровадила інститут АЕО у 2020 році, гармонізувавши критерії оцінки та процедури сертифікації з європейськими [19].

Сучасна митна система ЄС спирається на ризикоорієнтований підхід. Це означає, що контроль зосереджується не на всіх операціях, а лише на тих, що потенційно несуть загрозу порушень.

Визначення ризику базується на спеціальних алгоритмах, які враховують країну походження, тип товару, історію компанії, маршрути транспортування тощо. Такий підхід дозволяє зменшити адміністративне навантаження, прискорити обіг товарів і водночас зберегти високий рівень безпеки.

ЄС також застосовує спільні програми для оцінки ризиків у сфері безпеки, що поєднують митну, прикордонну й санітарну інформацію. Це допомагає боротися не лише з економічними, а й із кримінальними загрозами — контрабандою зброї, наркотиків, фальсифікованих товарів тощо.

Поряд із тарифними інструментами ЄС активно застосовує нетарифне регулювання, яке спрямоване на забезпечення безпеки, якості й екологічності товарів. До основних інструментів належать:

- технічні стандарти та директиви (CE marking), що гарантують безпечність продукції для споживача;
- санітарні та фітосанітарні норми, які контролюють імпорт харчових продуктів;
- ліцензування та квотування окремих категорій товарів;
- антидемпінгові заходи для запобігання недобросовісній конкуренції.

Система контролю якості в ЄС діє за принципом “відповідальність виробника”: саме компанія повинна довести відповідність своєї продукції стандартам ЄС. Це зменшує бюрократію та стимулює самоконтроль бізнесу.

Одним із пріоритетів європейської митної політики є захист фінансових інтересів Союзу. Для цього діє спеціальне агентство OLAF (European Anti-Fraud Office), яке координує розслідування порушень митного та фінансового законодавства. OLAF співпрацює з національними митними адміністраціями та Європейським судом аудиторів, обмінюючись даними через CIS (Customs Information System). Це дозволяє оперативно виявляти схеми ухилення від сплати мита, заниження митної вартості та фіктивного експорту. Окрім того, у рамках програми EU Customs 2030 створюються аналітичні центри, які застосовують штучний інтелект для прогнозування ризиків і виявлення підозрілих операцій у транскордонній торгівлі.

Європейський Союз не лише гармонізує митну політику всередині, а й активно співпрацює з країнами-сусідами, які прагнуть інтеграції у спільний ринок. Україна є одним із таких партнерів і вже адаптує власне законодавство до стандартів ЄС відповідно до положень угоди про асоціацію.

Серед ключових напрямів адаптації:

- імплементація норм Union Customs Code у національне право;
- впровадження інституту АЕО;
- створення системи “єдиного вікна” на базі європейського досвіду;
- гармонізація митних процедур із країнами Східного партнерства.

Реформа української митниці спрямована на підвищення прозорості, зменшення корупційних ризиків і прискорення товарообігу. Поступова інтеграція до митного простору ЄС не лише полегшує торгівлю, а й зміцнює економічну безпеку країни.

Європейська митна система є зразком інституційної узгодженості та технологічної модернізації. Її основні риси:

- єдиний митний простір;
- спільний тариф і стандартизовані процедури;

- цифрове управління та ризикоорієнтований контроль;
- партнерство з бізнесом і спрощення торгівлі;
- високий рівень координації між національними адміністраціями.

Для України цей досвід має стратегічне значення, адже саме він задає орієнтири для побудови сучасної, прозорої, електронної митної системи, здатної інтегруватися в єдиний європейський економічний простір.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Встановлено, що євроінтеграція є стратегічним напрямом розвитку України, який визначає модернізацію економічної, правової та інституційної системи держави. Доведено, що глобалізаційні процеси та активізація міжнародної торгівлі формують об'єктивну потребу поглиблення взаємодії України з Європейським Союзом, зокрема через гармонізацію митної політики та правил контролю.

2. Світові та регіональні інтеграційні процеси є ключовим чинником трансформації митних процедур, оскільки призводять до формування єдиного економічного простору, зростання мобільності товарів, капіталів і технологій. З'ясовано, що митна сфера першою реагує на зміни міжнародного ринку, а тому потребує адаптації до сучасних стандартів прозорості, цифровізації та уніфікації.

3. На підставі аналізу наукових джерел узагальнено теоретичні основи організації митних процедур, що включають їх правову, економічну та адміністративну природу. Встановлено, що митні процедури є системою взаємопов'язаних дій, спрямованих на забезпечення законності переміщення товарів через кордон, контроль за сплатою митних платежів та створення умов для легальної міжнародної торгівлі.

4. Визначено, що підходи до митно-тарифного регулювання в Україні та країнах ЄС мають як спільні риси, так і відмінності, зумовлені рівнем

економічного розвитку, структурами ринку та законодавством. Митно-тарифне регулювання розглядається як комплекс заходів державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність, що забезпечує баланс між фіскальною функцією та сприянням міжнародній торгівлі. Наголошено, що європейська модель базується на принципах гармонізації, прозорості та спрощення процедур.

5. Обґрунтовано, що адаптація українських митних процедур до стандартів ЄС є необхідною умовою економічної інтеграції, оскільки забезпечує підвищення ефективності контролю, мінімізацію корупційних ризиків, покращення взаємодії з бізнесом та пришвидшення митного оформлення. Уточнено, що поєднання цифровізації, уніфікації правил та оновлення правових норм створює підґрунтя для формування в Україні сучасної, сервісно-орієнтованої митної системи європейського зразка.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1 Еволюція організації митних процедур

Митна система України пройшла складний шлях становлення від початку незалежності до сьогодні. Її еволюція відображає не лише зміни у законодавстві, а й загальний соціально-економічний розвиток держави. Саме рівень розвитку митних інститутів визначає, наскільки ефективно країна інтегрується у світову економіку, залучає інвестиції та підтримує конкурентоспроможність експорту [20]. Вищий рівень соціально-економічного розвитку передбачає більш розвинену інституційну структуру державного управління, у тому числі митну сферу.

Під впливом зовнішньоекономічних факторів, зокрема глобалізації та зростання обсягів міжнародної торгівлі, виникла потреба у перебудові митної системи на засадах сервісної моделі, орієнтованої на бізнес. Це відображає загальну тенденцію: чим вищий рівень розвитку людини й економіки, тим більш відкритою та прозорою стає митна політика [21].

Кожен етап демонструє поступ від ручного контролю до інтелектуального управління потоками товарів.

На розвиток митної політики впливають такі ключові фактори:

1. Інституційна зрілість — рівень розвитку державного управління та ефективність виконання законів.
2. Технічна модернізація — наявність електронних систем обліку, автоматизація митних процедур.
3. Зовнішньоекономічні тенденції — участь у глобальних ланцюгах постачання, інтеграція у європейський ринок;
4. Політична стабільність і міжнародні угоди.

Взаємозалежність цих факторів формує траєкторію митної трансформації. У країнах, де інститути влади стабільні, митна система швидше переходить до

сервісної моделі, а рівень людського розвитку зростає швидшими темпами [22].
Таким чином.

Еволюція митних процедур в Україні відбувалась із розвитком митної системи (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1 – Основні етапи розвитку митної системи України

Етап	Період	Характерні риси	Ключові зміни
I. Формування	1991–2000	Створення базових органів митної служби	Перший Митний кодекс, створення Державного митного комітету
II. Інституційне становлення	2001–2010	Структуризація митних органів, розвиток тарифної політики	Митний кодекс 2002 р., адаптація законодавства до норм СОТ
III. Гармонізація з ЄС	2011–2016	Цифровізація, адаптація процедур до стандартів ЄС	Нова редакція МКУ (2012), впровадження електронного декларування
IV. Сервісна модель	2017–2020	Реформи за європейськими стандартами	«Єдине вікно», АЕО, ризик-менеджмент
V. Інтеграція в європейський митний простір	2021–2023	Поглиблені цифрові реформи	NCTS, автоматизовані модулі аналізу ризиків

Після 2014 року Україна суттєво активізувала процес реформування митної системи, що стало прямим наслідком політичного курсу на європейську інтеграцію. Підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом дало старт глибокій гармонізації законодавства, процедур і технічних стандартів у митній сфері [23].

Основною метою проведення митної реформи було поступове наближення національної системи митного адміністрування до вимог і стандартів, встановлених у Європейському Союзі. Реалізація цього курсу передбачала комплексне удосконалення організаційних, правових та технічних механізмів роботи митних органів. Передусім акцент робився на забезпеченні максимальної прозорості процедур, що мало сприяти формуванню відкритої та прогнозованої взаємодії між державою та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Важливим завданням виступало й усунення корупційних ризиків

через автоматизацію процесів, зменшення частки ручних рішень та впровадження ризикоорієнтованих підходів.

Окремою складовою реформи було скорочення часу митного оформлення шляхом оптимізації технологічних операцій, розширення застосування електронних сервісів та уніфікації процедур відповідно до практик ЄС. Це, своєю чергою, створювало сприятливі умови для ведення бізнесу та стимулювало розвиток зовнішньої торгівлі. Не менш важливим напрямом виступало підвищення рівня безпеки торговельних операцій, що передбачало впровадження сучасних механізмів контролю, удосконалення інформаційного обміну та посилення аналітичної складової роботи митниці.

Було розпочато масштабне оновлення Митного кодексу України. У законодавство поступово імплементували принципи Митного кодексу ЄС (Union Customs Code), які передбачають цифровізацію, стандартизацію та ризикоорієнтований контроль. З 2017 року митна система України почала працювати за моделлю “єдиного вікна”, що дозволяє підприємствам подавати документи одноразово — в електронній формі, без дублювання у різні державні органи. Така модель стала кроком до інтеграції в європейську цифрову систему обміну митними даними (NCTS). Важливою ознакою нової епохи митного управління стала автоматизація процесів. Поступова цифровізація митної системи стала одним із ключових напрямів модернізації державного управління у сфері зовнішньої торгівлі. Україна здійснила перехід від паперових декларацій до повноцінного електронного декларування, що забезпечило істотне скорочення часу митного оформлення, підвищення точності обробки даних та мінімізацію впливу людського фактора. Запроваджені після 2016 року технологічні рішення суттєво змінили характер митних процедур, сприяючи їх стандартизації, автоматизації та уніфікації відповідно до європейських практик.

Однією з ключових інновацій стала система управління ризиками (Risk Management System), яка визначає ступінь необхідності перевірки вантажів на основі аналітичних алгоритмів та доступних інформаційних даних. Це дозволило відмовитися від суцільного контролю та перейти до вибіркового,

ризикоорієнтованого підходу. Важливу роль у цифровій трансформації відіграє інформаційна система «Єдине вікно», що інтегрує понад 20 контролюючих органів та забезпечує подання документів за єдиним стандартом. Її функціонування зменшує кількість фізичних контактів між бізнесом і державними структурами та прискорює проходження процедур.

Автоматизована система митного оформлення (АСМО), яка працює у режимі 24/7, забезпечує оперативну обробку декларацій та сприяє зниженню навантаження на інспекторів. Впровадження електронної системи обліку вантажів дозволило оптимізувати транзитні операції, скоротити час перетину кордону та посилити контроль за рухом товарів. Окрему увагу в межах реформування приділено програмі уповноважених економічних операторів (АЕО), яка закладає партнерську модель взаємодії між бізнесом і митними органами та відповідає стандартам Європейського Союзу [24]. У сукупності ці інновації створюють фундамент для повної інтеграції України до європейського митного простору та формують новий рівень якості митного адміністрування.

Результатом цих реформ стало скорочення середнього часу митного оформлення експорту з понад 3 днів до менше ніж 12 годин, а імпорту — до 24 годин. Це значно покращило позиції України у світових рейтингах легкості ведення бізнесу. У 2019 році відбулося відокремлення Державної митної служби (ДМС) від Державної фіскальної служби. Це дозволило сконцентруватися на спеціалізованих функціях — контролі, аналітиці, адмініструванні митних платежів та міжнародній співпраці. ДМС почала працювати за принципами корпоративного управління: чіткий розподіл повноважень, система внутрішнього аудиту, відкритість даних. У реформі впроваджено Митну інформаційну платформу (MIP), яка інтегрує дані з Національного банку, податкової та транспортної системи. Зміни у структурі митниці мали й соціальний ефект. За оцінками Мінфіну, кількість ручних втручань у процес оформлення скоротилася на 60 %, а кількість перевірок — удвічі. Це свідчить про реальний прогрес у боротьбі з бюрократичними зловживаннями. Реформа митних процедур сприяла підвищенню

конкурентоспроможності українського бізнесу. Зниження витрат на логістику та скорочення часу митного оформлення створили передумови для зростання експорту, особливо в аграрному секторі, машинобудуванні та ІТ-послугах. Митна служба стала активним інструментом економічної політики: вона не лише забезпечує надходження до бюджету (понад 35 % усіх податкових доходів), а й підтримує розвиток легального бізнесу через прозорі правила гри.

Паралельно із реформами митна система почала орієнтуватися на європейські стандарти безпеки, що передбачають баланс між спрощенням торгівлі та контролем за ризиковими операціями. У 2021–2023 роках Україна приєдналася до системи NCTS (New Computerised Transit System), яка діє у всіх країнах ЄС і забезпечує електронне відстеження транзитних вантажів.

Важливою складовою трансформації митної системи України є запозичення досвіду країн, які пройшли шлях від пострадянської моделі до європейської.

- Польща — після вступу до ЄС повністю інтегрувала митну службу в систему Union Customs Code, створивши “електронну митницю”, де всі процедури виконуються онлайн.

- Литва — запровадила автоматизовану оцінку ризиків і централізовану базу перевірок.

- Грузія — стала прикладом радикальної дерегуляції: митне оформлення скоротилося до 15 хвилин, а кількість перевірок зменшилася у 10 разів.

Україна рухається схожим шляхом, але з урахуванням власних особливостей. Основна мета — поєднати швидкість обслуговування з ефективністю контролю. Це можливо лише за умов стабільного законодавства,

Попри значний прогрес, залишається низка системних проблем:

- нерівномірне технічне забезпечення митних пунктів;
- кадровий дефіцит аналітиків і ІТ-фахівців;
- застаріла інфраструктура деяких митниць;
- повільна імплементація міжнародних угод.

Для подолання цих проблем визначено стратегічні напрями розвитку (рис. 2.1).

Рисунок 2.1– Стратегічні напрями розвитку митної системи України

Отже, трансформація митних процедур в Україні є безперервним процесом, спрямованим на створення сучасної, ефективної та прозорої системи. Основні етапи цієї еволюції демонструють поступовий перехід від контрольної моделі до сервісно-партнерської, де митниця виступає не бар’єром, а інструментом підтримки економіки. Завдяки реформам Україна наблизилася до

європейських стандартів управління торгівлею, створила передумови для інтеграції у єдиний митний простір ЄС і довела здатність здійснювати цифрові трансформації навіть в умовах воєнних викликів. Подальше вдосконалення митних процедур залишається ключем до стабільності державних фінансів і сталого економічного розвитку.

2.2 Аналіз діяльності митних органів в умовах євроінтеграції

Роль регіональних митниць у системі митного адміністрування України є визначальною, оскільки саме вони виконують основні операційні функції контролю за переміщенням товарів, здійснюють митне оформлення та забезпечують виконання міжнародних зобов'язань держави. У структурі Державної митної служби важливе місце займають територіальні органи, діяльність яких відображає як загальнодержавні тенденції у сфері митної політики, так і специфіку економічного розвитку окремих регіонів.

Одним із ключових регіональних підрозділів є Запорізька митниця, яка традиційно відіграє значну роль у забезпеченні зовнішньоекономічних операцій на південному та південно-східному напрямках. Її функціонування визначається особливостями географічного розташування області, наявністю портової інфраструктури, розгалуженої мережі автомобільних та залізничних шляхів, а також потужним промисловим комплексом регіону. Саме це формує значні товарні потоки, які потребують ефективного контролю та сучасних механізмів митного регулювання.

У контексті загальнодержавних реформ, спрямованих на цифровізацію, гармонізацію процедур з європейськими стандартами та запровадження ризикоорієнтованих підходів, діяльність Запорізької митниці є наочним прикладом трансформації регіонального рівня митного адміністрування. Вона демонструє, як загальні стратегічні напрями розвитку митної служби втілюються в практичну роботу, впливаючи на швидкість оформлення вантажів, взаємодію з бізнесом та якість контролю.

З огляду на це, аналіз функціонування Запорізької митниці дозволяє більш глибоко оцінити ефективність реформ, визначити досягнення та проблемні аспекти, а також сформулювати пропозиції для подальшого удосконалення регіонального та національного рівнів митного управління. Такий підхід є важливим для всебічного дослідження організації митних процедур в умовах євроінтеграційного курсу України, оскільки саме регіональні митниці забезпечують практичну реалізацію законодавчих норм і державної митної політики.

Запорізька митниця є територіальним органом Державної митної служби України (ДМС) і виконує функції контролю, обліку, оподаткування, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань держави. Її діяльність охоплює морські, автомобільні та залізничні пункти пропуску.

До складу Запорізької митниці входять:

- Митний пост “Запоріжжя” (основний адміністративний центр).
- Митний пост “Бердянськ” (портовий напрям — імпорт, експорт, транзит).
- Митний пост “Енергодар” (контроль за промисловими вантажами, енергетичним обладнанням).
- Митний пост “Мелітополь” (аграрна та харчова продукція).

До 2022 року митниця обслуговувала понад 5 % загального обсягу зовнішньої торгівлі України, що робило її одним із важливих регіональних вузлів у структурі ДМС [26].

Основними напрямками діяльності є:

1. Контроль за дотриманням митного законодавства.
2. Стягнення митних платежів.
3. Протидія контрабанді.
4. Сприяння зовнішньоекономічній діяльності підприємств області.

Після підписання угоди про асоціацію з ЄС (2014 р.) митні органи Запорізької області почали трансформацію за напрямками, визначеними Національною стратегією розвитку митниці до 2030 року [27].

В межах реформування митної системи одним із ключових напрямів стало впровадження сучасних цифрових та організаційних інструментів, спрямованих на підвищення ефективності контролю та взаємодії з бізнесом. Одним із таких інструментів стала система «єдиного вікна», яка забезпечує електронний обмін документами між митними органами, податковою службою, прикордонною охороною та іншими контролюючими структурами. Її функціонування дозволило істотно скоротити час обробки даних, усунути дублювання документів та мінімізувати необхідність фізичної присутності представників бізнесу в державних установах.

Поряд із цим важливим кроком стала цифровізація процесу декларування, що реалізована через систему «MD Office». Вона забезпечує подання та обробку митних декларацій у повністю електронному форматі, що сприяє зменшенню кількості помилок, прискоренню оформлення вантажів та зменшенню частки ручних рішень з боку інспекторів.

Значну увагу в ході реформи приділено застосуванню ризикоорієнтованих моделей контролю. Вони передбачають визначення ступеня необхідності перевірки вантажів на підставі аналітичних даних та профілів ризиків. Такий підхід дозволяє скоротити кількість фізичних оглядів, зосередивши ресурси на потенційно ризикових операціях та зменшивши навантаження на митні пости.

Окремим напрямом модернізації стало підвищення професійної компетентності персоналу. З цією метою активно застосовуються навчальні програми Європейського Союзу, зокрема TAIEX і Twinning, що забезпечують підготовку митників відповідно до європейських стандартів, а також сприяють обміну досвідом та впровадженню кращих міжнародних практик.

Результатом реформ стало зменшення часу митного оформлення вантажів із 48–72 годин до 12–18 годин, а також скорочення кількості скарг з боку бізнесу на 40 %. Запорізька митниця забезпечує значну частку експортно-імпорتنих операцій у промисловому секторі. Основними товарами експорту є:

- Чорні та кольорові метали.

- Промислове обладнання.
- Аграрна продукція (зернові, олія, продукти переробки).

Основними країнами-партнерами виступають Польща, Німеччина, Туреччина, Італія та Болгарія. Імпорт здійснюється переважно із країн ЄС, Китаю та Туреччини — це сировина, енергетичне обладнання, комплектуючі для машинобудування. За даними Державної митної служби України, у 2021 році обсяг митних надходжень від Запорізької митниці перевищив 11,5 млрд грн, що на 28 % більше, ніж у 2018 році [28]. Це свідчить про поступову стабілізацію економічної активності та підвищення ефективності контролю.

Початок повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році суттєво вплинув на функціонування митних органів області. Частина інфраструктури — зокрема Бердянський порт і пункти контролю на півдні — опинилися у зоні бойових дій, що призвело до тимчасового припинення діяльності. У цих умовах митниця була переформатована на евакуаційній основі — її функції частково передано до сусідніх регіонів. Водночас ДМС запровадила низку спрощень для імпорту гуманітарних вантажів, військового спорядження та медичних засобів. Це забезпечило безперебійне постачання критичних товарів у прифронтові райони. Варто зазначити, що попри складні умови, митні органи області продовжують виконувати функції контролю в електронному форматі, використовуючи онлайн-системи декларування. Така гнучкість стала можливою завдяки попереднім реформам цифровізації, проведеним у 2017–2021 роках.

Повномасштабна війна 2022 року стала найсерйознішим випробуванням для всієї митної системи України. Порушення логістичних шляхів, зупинка морських портів і ризику окупації призвели до перерозподілу митних потоків між західними та центральними областями. Для Запорізької митниці це означало тимчасову втрату частини інфраструктури та необхідність адаптації до нових умов роботи. Водночас саме в цей період проявилася стійкість електронної системи управління митними процесами. Електронне декларування дозволило не припиняти обробку вантажів навіть за умов воєнного стану. Усі основні документи — митні декларації, акти перевірки, звіти — подаються в

цифровому форматі через інтегровану платформу “Єдине вікно”. Наразі залишаються актуальними низка проблем (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Ключові проблеми функціонування митних органів у сучасних умовах

№	Проблема	Коротка характеристика
1	Нестача персоналу в регіональних підрозділах	Особливо гостро проявляється на тимчасово переміщених митницях, що ускладнює виконання контрольних та аналітичних функцій.
2	Обмежений технічний ресурс	Недостатня кількість обладнання для обробки великих обсягів даних у режимі онлайн, що знижує швидкість та якість контролю.
3	Зниження обсягів експорту	Обумовлене закриттям морських портів унаслідок воєнних дій, що призводить до втрати традиційних логістичних маршрутів.
4	Ризики контрабанди під виглядом гуманітарної допомоги	Наявність спроб використати гуманітарні вантажі для незаконного переміщення товарів, що потребує посиленого контролю.
5	Відсутність стабільної логістики для товарів подвійного призначення	Ускладнення переміщення стратегічних товарів через перебої в транспортних коридорах та підвищені вимоги безпеки.

Попри ці виклики, система продовжує виконувати свої функції — завдяки централізованому управлінню з боку ДМС, обміну даними з міжнародними партнерами та використанню електронних каналів зв'язку. Одним із найважливіших результатів євроінтеграційної трансформації стала цифровізація митних процедур. Як показав досвід Запорізької митниці, саме автоматизація забезпечила можливість продовження роботи навіть у кризових умовах.

Важливою передумовою підвищення ефективності митного адміністрування в сучасних умовах стало широке застосування цифрових інструментів, які забезпечують оперативність, прозорість та уніфікацію процедур. Одним із центральних елементів цифрової інфраструктури є автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), що дозволяє визначати рівень потенційної небезпеки вантажів на основі комплексної

аналітики даних та забезпечує можливість проведення вибірових перевірок замість суцільного контролю. Це дає змогу оптимізувати ресурси та зосередити увагу на ризикових операціях.

Не менш значущим інструментом є система «Єдине вікно», яка інтегрує понад двадцять державних контролюючих органів, і створює єдиний електронний канал взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та державними інституціями. Використання цієї системи сприяє істотному скороченню часу оформлення документів і підвищує рівень координації між органами влади.

Важливе місце в модернізації митного контролю посідає інтегрована система митного аудиту, що надає можливість здійснювати перевірку підприємств у дистанційному режимі. Завдяки цьому забезпечується зменшення адміністративного навантаження на бізнес та оптимізація роботи контролюючих органів без зниження рівня митної безпеки.

Останні дослідження доводять, що впровадження дистанційного (е-аудиту) дозволяє скоротити кількість фізичних перевірок на 40–60 % та підвищити точність виявлення ризикових операцій завдяки автоматизованому аналізу даних [24].

Крім того, у 2025 році експерти ЄС наголошують, що електронний постмитний аудит стає ключовим елементом концепції Smart Customs, оскільки забезпечує прозорість і повну трасування митних операцій навіть через кілька місяців після оформлення [25].

Значним кроком у напрямі євроінтеграції стало впровадження системи NCTS (New Computerised Transit System), яка забезпечує прозорий механізм митного транзиту та дозволяє синхронізувати роботу України з митними адміністраціями країн Європейського Союзу. Функціонування цієї системи підвищує довіру міжнародних партнерів, спрощує переміщення товарів та забезпечує ефективний контроль за транзитними операціями.

У 2023 році Україна офіційно приєдналася до Конвенції про спільний транзит, а це означає, що підприємства можуть переміщувати товари між

Україною та ЄС за однією електронною декларацією. Це стало величезним кроком у напрямі інтеграції до європейського митного простору. Запорізька митниця активно бере участь у тестуванні нових функцій системи, що дає можливість регіональному бізнесу бути серед перших користувачів європейських транзитних переваг. Оцінюючи ефективність діяльності митних органів у сучасних умовах, можна виокремити кілька позитивних результатів (рис. 2.2).

Попри значний прогрес у реформуванні митної системи, низка проблемних аспектів продовжує стримувати повноцінну інтеграцію України до європейського митного простору. Суттєвою перешкодою залишається нерівномірність технічної оснащеності між регіональними митницями, що створює різний рівень доступу до сучасних електронних систем контролю та ускладнює уніфікацію процедур. Окрім цього, впровадження стандартів Union Customs Code ускладнюється нестачею кваліфікованих кадрів, особливо в умовах підвищеного навантаження та переміщення окремих підрозділів через воєнні дії. Додатковою проблемою виступає недостатній рівень координації між митними та податковими органами, що призводить до дублювання функцій, уповільнює обробку інформації та знижує якість управлінських рішень.

Подальший розвиток митної служби України, зокрема її регіональних підрозділів, таких як Запорізька митниця, передбачає реалізацію комплексу стратегічних заходів. Одним із першочергових напрямів є розбудова сучасної електронної інфраструктури, що передбачає повну автоматизацію процесів контролю, розширення бази профілів ризику та впровадження електронного аудиту для всіх категорій товарів. Важливим чинником майбутнього зростання стане також відновлення морських маршрутів. Зокрема, розблокування портів Азовського моря дозволить відновити роботу Бердянського та Маріупольського портів, що істотно збільшить вантажопотоки та зміцнить логістичний потенціал регіону.

Рисунок 2.2 – Позитивні результати діяльності митних органів України у сучасних умовах

Не менш вагомим є питання професійної підготовки кадрів. У партнерстві з Європейським Союзом продовжується розробка навчальних програм, спрямованих на підвищення кваліфікації митників у сфері цифрових технологій, ризик-менеджменту та протидії шахрайству. Зміцнення аналітичної складової діяльності митних органів також виступає ключовим завданням.

Розвиток системи збору, моніторингу та аналізу даних забезпечить оперативну реакцію на зміни в торговельних потоках та дасть змогу своєчасно виявляти схеми ухилення від сплати митних платежів.

Таким чином, комплексність та узгодженість цих напрямів формують основу для подальшої модернізації митної системи України та її інтеграції до європейського митного простору.

2.3 Цифровізація митних процедур

Цифровізація є одним із ключових напрямів модернізації державного управління та основою ефективної митної політики. Для України цей процес набув особливого значення в умовах інтеграції до Європейського Союзу.

Удосконалення митних процедур через впровадження цифрових технологій дозволяє забезпечити прозорість, швидкість і надійність контролю за зовнішньоекономічними операціями [29]. Сучасна митниця вже не може працювати за аналоговими принципами. Величезні обсяги транзиту, тисячі декларацій і запитів щодня потребують автоматизації та аналітики у реальному часі. Саме цифрові технології дозволяють перетворити митну службу з фіскального органу на сервісну структуру, орієнтовану на підтримку бізнесу.

Цифровізація митної системи України має на меті створення єдиного інформаційного середовища, в межах якого всі учасники митного процесу — державні органи, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, транспортні компанії та інші контролюючі структури — здійснюють взаємодію через сучасні автоматизовані платформи. Такий підхід забезпечує підвищення ефективності контролю, зменшення адміністративного навантаження на бізнес та мінімізацію людського фактора. В межах Стратегії розвитку Державної митної служби України до 2030 року окреслено кілька ключових напрямів цифрової трансформації, кожен із яких відіграє важливу роль у модернізації митного адміністрування.

Одним із базових елементів цифровізації є електронне декларування, що здійснюється через інформаційно-телекомунікаційну систему «MD Office». Перехід до електронних декларацій дозволив майже повністю усунути ручне введення інформації, що значно зменшило кількість технічних помилок і прискорило процес митного оформлення. Важливим кроком стала також розбудова Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС), яка інтегрує митні пости, логістичні центри, прикордонні служби та інші органи державного контролю. Централізоване зберігання даних в межах ЄАІС забезпечує можливість їх оперативного аналізу та сприяє підвищенню прозорості процедур.

Суттєве значення у сучасній митній практиці має система управління ризиками (АСАУР), що використовує алгоритмічні моделі для оцінки ризиків здійснення конкретних операцій. Її впровадження дало змогу скоротити кількість фізичних оглядів вантажів і переходити до вибіркового контролю, орієнтованого на найбільш ризикові категорії. Паралельно Україна здійснює інтеграцію з міжнародними електронними системами, насамперед NCTS та eCustoms. Застосування NCTS вже на першому етапі надало можливість переміщувати вантажі між Україною та державами ЄС за однією електронною декларацією, що значно спростило транзитні операції.

Ще одним важливим напрямом цифрової трансформації є розвиток митного е-аудиту та електронних сервісів для бізнесу. Використання дистанційних механізмів перевірки декларацій та митних операцій зменшує обсяг документального навантаження, прискорює процедури контролю та дає змогу інспекторам зосереджуватися на аналітичних завданнях. Сукупність цих цифрових рішень формує якісно нову модель митного адміністрування, орієнтовану на ефективність, прозорість і відповідність європейським стандартам [30].

Одним із найважливіших досягнень є інформаційна система “Єдине вікно”, яка забезпечує одноразову подачу документів усіма учасниками митного процесу. Підприємства подають електронні копії сертифікатів,

накладних і дозволів через онлайн-портал, після чого ці дані автоматично надходять до всіх відповідальних служб. Це дозволяє:

- скоротити час оформлення вантажів на 30–50 %;
- зменшити кількість паперових документів;
- підвищити рівень прозорості процедур;
- забезпечити автоматичний обмін інформацією між державними

відомствами.

Для митниці це означає перехід від бюрократії до управління даними, а для бізнесу — зменшення витрат і ризиків. Система “Єдине вікно” інтегрована з базами даних Національного банку, фітосанітарної служби, ветеринарного контролю та податкової. Система NCTS (New Computerised Transit System) — це європейська електронна платформа для контролю за транзитом товарів. Вона дозволяє відстежувати рух вантажу від моменту відправлення до прибуття у пункт призначення, що мінімізує ризики шахрайства та контрабанди.

Україна приєдналася до Конвенції про спільний транзит у 2022 році, а у 2023–2024 рр. розпочала її активне впровадження у регіональних митницях. NCTS дає змогу українським підприємствам користуватися європейськими спрощеннями — єдиною декларацією, гарантованим транзитом, скороченим часом оформлення. Для Запорізької митниці це особливо важливо, адже регіон виконує роль транзитного вузла між центральними областями України та портами півдня. Упровадження NCTS дозволило скоротити кількість митних процедур і забезпечити повну сумісність із європейською системою eCustoms [31]. У 2023 році понад 95 % усіх декларацій в Україні було подано в електронній формі, що свідчить про практичну реалізацію принципу “paperless customs” [32].

Оцифрування митних процесів не лише скорочує час оформлення, а й істотно підвищує прозорість і контрольованість митної діяльності. Електронні системи дозволяють зберігати всі дії посадових осіб у цифровому журналі, що унеможливорює несанкціоноване втручання.

Кожна митна операція має свій унікальний ідентифікатор, а доступ до баз даних суворо регламентований. Це дало змогу:

- Скоротити кількість корупційних інцидентів.
- Підвищити рівень довіри бізнесу до митниці.
- Забезпечити точний контроль за рухом вантажів на всіх етапах [33].

Таблиця 2.5 – Економічні та адміністративні ефекти цифрової трансформації митниці

Сфера впливу	Зміст ефекту	Коротка характеристика
Для держави	Підвищення рівня збору митних платежів	Завдяки автоматизації процедур забезпечується точність обліку та прозорість фінансових надходжень.
	Зниження корупційних ризиків	Електронні системи мінімізують можливості для ручних втручань та зловживань.
	Поліпшення міжнародного іміджу	Прозорість процедур і відповідність європейським стандартам формують репутацію України як надійного торгового партнера.
Для бізнесу	Зростання ефективності контролю	Системи ризик-менеджменту дозволяють зосереджувати увагу на найбільш небезпечних операціях.
	Зменшення витрат на логістику та документообіг	Електронний документообіг скорочує витрати часу і ресурсів на оформлення вантажів.
	Пришвидшення митного оформлення	Автоматизація процедур значно зменшує тривалість проходження митних операцій.
	Стабільність регуляторного середовища	Уніфіковані правила та стандарти забезпечують передбачуваність для підприємців.
	Спрощення доступу до ринків ЄС	Використання електронних систем відкриває можливість швидшої взаємодії з митними органами країн ЄС.

Крім того, цифрові системи інтегровані з базами Інтерполу, Європолу та Європейського бюро з питань боротьби з шахрайством (OLAF), що дозволяє митним органам України миттєво перевіряти легальність товарів і компаній-постачальників. Завдяки такій інтеграції у 2023 році було виявлено понад 1 200

спроб незаконного переміщення товарів, що втричі менше, ніж у 2019 році.

Новим етапом цифрової еволюції є впровадження елементів штучного інтелекту (ШІ) у систему митного ризик-менеджменту.

Алгоритми аналізують мільйони декларацій, порівнюють їх з історичними даними, шукають аномалії — наприклад, різницю між заявленою вартістю товару та середньоринковими показниками.

Використання штучного інтелекту у митному адмініструванні сприяє суттєвому підвищенню ефективності контролю за зовнішньоекономічними операціями. Система, побудована на алгоритмах машинного навчання, дає змогу прогнозувати ймовірність виникнення ризикових операцій, аналізуючи великі масиви даних про попередні порушення, поведінкові патерни підприємств та характеристики вантажів. Завдяки автоматизованим механізмам система може самостійно визначати митні декларації, що потребують додаткової перевірки, що дозволяє оптимізувати навантаження на інспекторів та зосередити ресурси на найбільш критичних напрямках. Крім того, штучний інтелект ефективно виявляє типові та нетипові схеми заниження митної вартості, маніпулювання кодами УКТ ЗЕД або використання недостовірних сертифікатів походження товарів. Такий підхід підвищує рівень митної безпеки та сприяє мінімізації потенційних втрат бюджету.

Проєкт AI Customs Analytics, який дозволить здійснювати інтелектуальний митний моніторинг у режимі реального часу. Проєкт цього кодексу був підтриманий Урядом у серпні 2025 року та направлений на оцінку Європейською комісією. Євроінтеграційні процеси зумовили необхідність гармонізації інформаційних систем України з європейськими митними платформами.

Після приєднання до Конвенції про спільний транзит (СТС) у 2022 році Україна отримала можливість користуватися єдиним цифровим середовищем обміну даними, у якому працюють усі країни ЄС.

Міжнародні партнери — насамперед Європейська комісія, WCO (Світова митна організація) — надають технічну підтримку для розгортання IT-

інфраструктури, навчання персоналу та оновлення апаратного забезпечення митниць.

У найближчі роки Україна завершить повний перехід до стандартів Митного кодексу Європейського Союзу (Union Customs Code, UCC), орієнтовно у 2026–2027 роках. Запровадження цих стандартів передбачає комплексну трансформацію митного адміністрування, зокрема повне електронне зберігання митних документів, застосування цифрового підпису для всіх користувачів інформаційних систем, централізоване управління ризиками та автоматизацію процесів транзитного оформлення. Виконання цих вимог забезпечить формування сучасного, прозорого та технологічно орієнтованого митного середовища, яке відповідає європейським правилам і практикам.

Цифрові перетворення справили безпосередній вплив на зовнішньоекономічну активність українських підприємств. Унаслідок впровадження інноваційних електронних сервісів роль митниці поступово змінилася: вона дедалі більше виконує функцію партнера бізнесу, а не адміністративного бар'єра. Результати цих реформ мають комплексний характер. Зокрема, середній час митного оформлення скоротився до 12–18 годин, що значно прискорило логістичні операції і зменшило витрати підприємств. Кількість скарг на дії митних органів зменшилася майже на половину, що свідчить про підвищення рівня прозорості та якості взаємодії між бізнесом і державою.

Важливим показником ефективності цифровізації стало зростання кількості компаній, які отримують статус уповноваженого економічного оператора (АЕО), що відповідає європейським вимогам до надійних учасників зовнішньої торгівлі. Крім того, цифрові зміни сприяли зростанню експорту до країн Європейського Союзу, який у 2023 році перевищив показник попередніх років більш ніж на 30 %. Таким чином, цифровізація митниці не лише підвищила ефективність державного управління, а й стала стимулом для активізації міжнародної торгівлі та інтеграції України до єдиного європейського економічного простору.

Малі та середні підприємства, які раніше не могли ефективно працювати через складність митних процедур, отримали можливість декларувати товари онлайн і стежити за своїми вантажами через мобільні додатки. Це підвищує конкурентоспроможність українського бізнесу та сприяє його інтеграції до спільного ринку ЄС.

Попри досягнуті результати, процес цифровізації митних процедур в Україні супроводжується низкою суттєвих викликів, які уповільнюють реформування та створюють додаткові ризики для стабільності митного адміністрування. Однією з ключових проблем є нерівномірність технічного забезпечення регіональних митниць. Частина підрозділів досі не має доступу до сучасного обладнання або працює в умовах нестабільного інтернет-з'єднання, що обмежує ефективність використання електронних систем та уніфікованих цифрових платформ.

Серйозним стримувальним чинником залишається й кадровий дефіцит. Зокрема, відчутною є нестача ІТ-фахівців, системних адміністраторів та аналітиків даних, які є необхідними для підтримки, обслуговування та розвитку цифрових інструментів митниці. Це призводить до нерівномірного рівня компетентності персоналу та ускладнює впровадження новітніх технологічних рішень на всіх рівнях.

Окремим критичним викликом є проблеми кібербезпеки. В умовах повномасштабної війни та зростання кількості кібератак на державні ресурси підвищується небезпека несанкціонованого доступу до митних баз даних та перехоплення інформаційних потоків. Це потребує посилення систем захисту, удосконалення механізмів моніторингу та розвитку стратегій реагування на кіберзагрози.

Електронне декларування, “єдине вікно”, система NCTS, аналітика ризиків та інтеграція з європейськими платформами — це не просто технічні новації, а практичні механізми боротьби з корупцією та стимулювання економічного зростання. Успішна цифрова трансформація митниці — це не

лише вимога ЄС, а й інструмент підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку.

Для вирішення цих проблем уряд розробив Дорожню карту цифрової митниці (2024–2027), яка передбачає:

1. Створення Національного центру кіберзахисту митної інформації.
2. Централізоване адміністрування даних через хмарні технології.
3. Навчання персоналу цифровій грамотності.
4. Створення відкритої аналітичної платформи для бізнесу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Ключові тенденції цифровізації митниці України у 2025–2030 роках

№	Тенденція	Зміст та очікувані результати
1	Повна автоматизація процедур	концепції «Smart Customs» більшість операцій виконуватиметься без прямої участі людини: автоматична реєстрація декларацій, дистанційний контроль вантажів, алгоритмічне визначення процедури оформлення та автоматизований транзитний контроль.
2	Використання штучного інтелекту та машинного навчання	Алгоритми аналізуватимуть транзакції в режимі реального часу, формуватимуть профілі ризику, прогнозуватимуть порушення та надаватимуть рекомендації інспекторам, що значно підвищить точність і швидкість контролю.
3	Інтеграція з європейськими електронними сервісами	Повноцінне підключення до систем eCustoms та NCTS забезпечить участь України в єдиному митному просторі ЄС, уніфікацію процедур, обмін даними й автоматизоване оформлення транзиту між усіма державами-членами Союзу.

У комплексі ці фактори свідчать про те, що цифровізація митниці потребує не лише технологічного оновлення, а й системного зміцнення інституційної спроможності, кадрового потенціалу та безпекової інфраструктури.

Подальший розвиток цих технологій дозволить побудувати “митницю без паперу”, де всі процеси будуть автоматизовані, а контроль — розумним і безпечним.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що митна система України пройшла поетапну еволюцію від контрольної пострадянської моделі до сучасної сервісно-партнерської системи, орієнтованої на підтримку зовнішньоекономічної діяльності та інтеграцію до європейського митного простору.

2. З’ясовано, що ключовим чинником трансформації митних процедур став курс на євроінтеграцію: імплементація положень Union Customs Code, запровадження електронного декларування, системи “єдиного вікна”, ризикоорієнтованого контролю, NCTS та інших інструментів цифрового митного адміністрування суттєво скоротили час оформлення та зменшили частку ручних втручань.

3. Узагальнено, що діяльність регіональних митниць, зокрема Запорізької, є показовим прикладом практичної реалізації загальнодержавних реформ: поєднання цифровізації, впровадження сервісної моделі та орієнтації на потреби бізнесу дозволило підвищити обсяги митних надходжень, покращити якість контролю та зміцнити експортний потенціал регіону навіть в умовах воєнних викликів.

4. На основі проведеного аналізу визначено, що цифровізація митних процедур (АСАУР, “Єдине вікно”, ЄАІС, е-аудит, NCTS, інтеграція з міжнародними базами) має подвійний ефект: для держави — підвищення прозорості, керованості та фіскальної результативності митної системи, для

бізнесу — зменшення витрат на логістику й документообіг, прискорення оформлення та спрощення виходу на ринки ЄС.

5. З'ясовано, що попри значний прогрес, розвиток митних органів стримують нерівномірність технічного оснащення між регіонами, дефіцит ІТ-фахівців та аналітиків, проблеми кібербезпеки, повільна імплементація окремих стандартів ЄС, а також логістичні обмеження, зумовлені повномасштабною війною та руйнуванням транспортної інфраструктури.

6. Виявлено, що цифрова трансформація митниці супроводжується якісною зміною ролі митних органів — від суто фіскального та контрольного інструменту до елемента державної економічної політики, який забезпечує баланс між безпекою, наповненням бюджету та сприянням законній торгівлі.

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Основні виклики та перешкоди у митній сфері на шляху до євроінтеграції

Процес євроінтеграції став для України не лише політичним вибором, а й масштабною системною трансформацією усіх державних інститутів. Митна сфера є одним із ключових напрямів цієї трансформації, адже саме вона визначає реальний рівень інтеграції країни до спільного економічного простору ЄС. В останні роки митна система України зазнала суттєвих змін: запроваджено електронне декларування, систему управління ризиками, проект NCTS, а також модель “єдиного вікна”. Проте, попри видимі досягнення, існує низка глибоких викликів і перешкод, які гальмують повноцінне наближення до європейських стандартів. Ці проблеми мають багаторівневий характер: законодавчий, технічний, організаційний, кадровий і навіть ментальний. Саме тому важливо проаналізувати кожен аспект окремо, аби зрозуміти, як подолати бар’єри на шляху до євроінтеграції.

Одним із головних викликів залишається невідповідність українського митного законодавства стандартам Європейського Союзу. Попри ухвалення нового Митного кодексу у 2012 році, значна частина його положень потребує подальшої гармонізації з Union Customs Code (UCC).

Водночас у процесі адаптації національної митної системи до стандартів Європейського Союзу зберігається низка проблемних аспектів, які ускладнюють повну гармонізацію процедур. Насамперед, чинне українське законодавство ще не забезпечує комплексної уніфікації норм із європейськими вимогами, зокрема у сферах сертифікації продукції, контролю походження товарів та ведення обліку вантажів. Наявні нормативні розбіжності зумовлюють неоднакове трактування окремих положень та створюють труднощі для суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Проблемою залишається й відсутність єдиної термінологічної бази між національними та європейськими стандартами, що призводить до різних інтерпретацій термінів і процедур як у правозастосовній практиці, так і в судових органах. Ускладненими й довготривалими є також процедури оскарження митних рішень, що створює додаткові бар'єри для бізнесу та підвищує адміністративні витрати підприємств. Окрім того, в українській правозастосовній практиці спостерігаються випадки різної інтерпретації митної вартості товарів як на рівні митних інспекцій, так і в судових інстанціях, що свідчить про недостатній рівень уніфікації підходів і відсутність стабільної методології визначення митної вартості.

У сукупності ці чинники уповільнюють процес євроінтеграції та вказують на необхідність подальшої гармонізації законодавства, вдосконалення процедур та забезпечення прозорості й однозначності норм митного права.

Європейська комісія неодноразово наголошувала, що Україна має оновити правові акти, аби забезпечити повну сумісність із електронними системами ЄС (eCustoms, ICS2, NCTS Phase 5) [34].

Другою групою викликів є технічна та матеріальна застарілість митної інфраструктури. За даними Міністерства фінансів України, понад 40 % пунктів пропуску побудовані ще у 1970–1980-х роках, не мають сучасних сканерів, вагових комплексів чи систем відеофіксації [35]. Більшість регіональних митниць працює в умовах обмежених технічних можливостей — з нестачею серверних потужностей, застарілим обладнанням і нестабільним інтернет-зв'язком.

Це створює труднощі для повноцінного впровадження електронних систем обміну даними. У прикордонних регіонах, особливо на півдні та сході, частина пунктів пропуску зруйнована війною, що призводить до зменшення пропускної здатності. Так, за оцінками ДМС, пропускна спроможність південного напрямку скоротилася більш ніж на 60 % у 2022–2023 роках [36]. Європейські партнери в межах програми “EU4PFM” надають фінансову допомогу для модернізації пунктів пропуску, але цей процес потребує часу.

Корупція залишається однією з найбільш болючих тем митної служби. За оцінками Transparency International, у 2021 році митниця посідала 2-е місце серед державних органів за рівнем корупційних ризиків.

Аналіз практики митного адміністрування свідчить, що низка системних причин продовжує негативно впливати на якість визначення митної вартості та ефективність контролю. Однією з ключових проблем є збереження елементів так званого «ручного впливу» під час ухвалення рішень щодо коригування митної вартості, що створює простір для суб'єктивізму та неоднозначності у правозастосуванні. Додатковим стримувальним чинником виступає надмірне адміністративне навантаження на інспекторів, яке обмежує їхню можливість приділяти достатньо уваги аналітичній роботі та детальному вивченню документів.

Ситуацію ускладнює недостатній рівень контролю з боку центрального апарату Державної митної служби за діяльністю регіональних підрозділів, що призводить до нерівномірності практик і несистемності у прийнятті рішень. На це накладається й слабкий розвиток інституту внутрішнього аудиту, який мав би забезпечувати регулярну перевірку правомірності рішень, виявлення порушень та своєчасне коригування проблемних аспектів. У сукупності ці фактори свідчать про потребу посилення нормативної регламентації, стандартизації процедур та розвитку незалежних механізмів контролю.

Хоча електронні системи, як-от “єдине вікно” та АСАУР, значно зменшили кількість маніпуляцій, повна ліквідація корупційних практик потребує цифрового нагляду, аналітики ризиків у реальному часі та постійного кадрового оновлення [37]. Європейський досвід показує, що боротьба з корупцією у митниці неможлива без створення незалежної антикорупційної служби митного контролю, як це зроблено в Польщі та Румунії.

Митна служба України стикається з нестачею кваліфікованих кадрів, особливо фахівців у сфері ІТ, аналітики ризиків, міжнародного права та економічної безпеки. Згідно з даними ДМС, середній вік працівників перевищує 45 років, а система навчання оновлюється повільно [38]. На відміну

від країн ЄС, де митники проходять регулярну перепідготовку, в Україні професійне зростання часто зводиться до формального підвищення кваліфікації. Нестача молодих спеціалістів обмежує можливість швидкої цифровізації та адаптації до нових технологій. У цьому контексті актуальним є створення Митної академії — сучасного освітнього центру, який би поєднував академічні програми, електронне навчання й міжнародні обміни досвідом.

Повномасштабна війна 2022 року кардинально змінила логістику товарних потоків. Закриття портів на Чорному та Азовському морях, окупація частини прикордонних територій, руйнування транспортної інфраструктури створили нові виклики для митної системи. Митниці на заході України — у Волинській, Львівській, Закарпатській областях — зазнали триразового збільшення навантаження, що призвело до черг, перевантаження пунктів пропуску й збоїв у роботі електронних систем. У той самий час ДМС розробила тимчасові процедури для імпорту гуманітарних товарів і військової допомоги — без сплати митних платежів та з мінімальним оформленням. Такі зміни дозволили забезпечити безперебійне постачання необхідних ресурсів, але створили ризики неконтрольованого ввезення окремих категорій товарів.

Митна служба України зазнала кількох реорганізацій: злиття з податковою у 2012 році, розділення у 2019-му, нове структурування у 2021-му. Ці постійні зміни призвели до втрати управлінської стабільності. Деякі функції досі дублюються — наприклад, контроль за дотриманням правил транзиту або класифікацією товарів. Відсутність чіткого розмежування відповідальності між ДМС, Державною податковою службою, Мінфіном та правоохоронними органами створює управлінські прогалини. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити єдиний аналітичний центр, який би забезпечував координацію між усіма інституціями, що працюють у митній сфері [39].

Одним із ключових викликів є нестабільність економічного середовища, у якому функціонує митна система України. Коливання валютного курсу, зниження інвестицій, воєнні ризики, а також тінізація економіки створюють нестійку базу для прогнозування митних надходжень. За даними Світового

банку, частка тіньового сектору в Україні у 2023 році сягала близько 31 % ВВП, що суттєво ускладнює аналітичну роботу митних органів. Через це митниця не завжди може ефективно оцінити реальний обсяг імпорту чи експорту, а також достовірність митної вартості товарів.

Додатковою проблемою є різниця у податковому навантаженні між Україною та країнами ЄС. Наприклад, у Польщі середня ставка митного збору на товари, що походять з ЄС, становить 0 %, тоді як в Україні — в межах 3–5%.

Це створює цінові дисбаланси й стимулює неформальні схеми імпорту, особливо в прикордонних регіонах. Поки не буде забезпечено єдині економічні правила гри, інтеграція митних процедур з ЄС залишатиметься неповною.

Однією з найсерйозніших перешкод є тіньовий імпорт, або так званий “сірий транзит”. За даними Державної митної служби, щорічно до 15 % товарів ввозяться з порушенням митного режиму — через недекларування, підміну кодів УКТ ЗЕД, або заниження митної вартості.

Це призводить до певних негативних наслідків:

- втрати державного бюджету на мільярди гривень.
- нерівні умови для легального бізнесу.
- поширення контрабандних схем і кримінальних ризиків.
- зниження довіри іноземних партнерів до митної системи України.

Проблема “сірого імпорту” особливо актуальна на кордонах із Молдовою, Польщею та Румунією, де різниця в митних ставках і цінах стимулює незаконні схеми. Для боротьби з цим явищем Україна запроваджує електронні засоби контролю — сканери вантажів, GPS-трекери, автоматичне зчитування номерів, а також систему митного пост-аудиту. Однак, як показує досвід країн ЄС, без прозорого обміну інформацією між митницями сусідніх держав (data-sharing) повністю ліквідувати тіньові потоки неможливо. Не менш важливою проблемою є людський фактор — звички, стереотипи та опір змінам у самій системі.

Попри впровадження сучасних електронних систем, частина персоналу продовжує дотримуватися “старих” схем роботи, що уповільнює реформу.

Деякі працівники митниці сприймають цифровізацію не як інструмент полегшення, а як загрозу своїм позиціям, адже автоматизація зменшує можливості для маніпуляцій. Водночас у бізнес-середовищі також залишається низький рівень довіри до митних органів, що проявляється у намаганнях “домовитися” замість працювати за правилами. Для подолання цих бар’єрів потрібна зміна корпоративної культури митної служби — розвиток етики доброчесності, мотиваційних програм, внутрішнього моніторингу та системи заохочень за чесну роботу. Європейський досвід показує, що успішна інтеграція починається не з технічних, а з ціннісних змін — довіри, професійності, відкритості до навчання.

Попри значний прогрес у сфері цифрової модернізації, в Україні й досі відсутня повністю інтегрована аналітична система, здатна об’єднувати всі джерела митної інформації в єдиний інформаційний контур. На практиці дані, що надходять від різних державних органів — митних, податкових, прикордонних та статистичних служб — залишаються розподіленими між різними інформаційними платформами, зберігаються у несумісних форматах і не синхронізуються у режимі реального часу. Така фрагментованість суттєво ускладнює процес формування національної митної аналітики та обмежує можливості комплексного моніторингу зовнішньоекономічних операцій.

Відсутність єдиного аналітичного середовища також створює труднощі для своєчасного виявлення транскордонних схем ухилення від сплати податків, оскільки аналіз даних потребує оперативного доступу до консолідованої інформації з різних відомств. У складних умовах міжнародної торгівлі це знижує якість прогнозування митних ризиків та ускладнює оцінку ефективності діючих процедур. Крім того, статистична оцінка діяльності митних органів виявляється менш точною та менш репрезентативною, що ускладнює прийняття обґрунтованих управлінських рішень на державному рівні.

Для вирішення цієї проблеми у 2023 році розпочато створення Національного митного дата-центру (Customs Data Hub) — спільного проєкту Мінфіну, ДМС та ЄС. Його завдання — збір, зберігання та аналітична обробка даних із понад 30 джерел, включно з міжнародними базами даних (WCO, Eurostat, OLAF). Повноцінне функціонування цієї платформи дозволить створити систему “митної аналітики 360°”, що стане основою для управлінських рішень і прогнозування ризиків.

Євроінтеграція митної сфери України відбувається в унікальному контексті — на тлі війни, санкційної політики, енергетичної нестабільності та зміни глобальних торгових маршрутів. Це створює геополітичні перешкоди, які безпосередньо впливають на функціонування митних органів. По-перше, введення міжнародних санкцій проти Росії потребує ретельного контролю товарів подвійного призначення. Україна мусить забезпечити, щоб такі товари не потрапляли до агресора через її територію, що вимагає значних ресурсів та технічних можливостей. По-друге, війна призвела до зміни логістичних потоків: замість морських шляхів активно використовуються західні сухопутні коридори, що створює надмірне навантаження на польські, румунські та словацькі переходи. По-третє, існує потреба у поглибленні співпраці з митними органами країн ЄС, зокрема через створення спільних пунктів контролю, обмін даними, спільні інспекційні групи. У 2023–2024 роках Україна вже підписала відповідні меморандуми з Польщею, Словаччиною та Румунією.

Митна система України стоїть на порозі наймасштабнішої трансформації з часів незалежності. Євроінтеграційний курс вимагає не просто технічних змін, а перезавантаження управлінської культури, законодавчої бази та цифрової інфраструктури. Попри серйозні виклики — воєнні, економічні, кадрові та інституційні — Україна продовжує рух до створення європейської моделі митного управління, заснованої на принципах прозорості, ефективності та партнерства з бізнесом. Кінцевою метою є повна інтеграція до Митного союзу ЄС, що забезпечить вільний рух товарів, спрощення торгівлі, стабільні

бюджетні надходження і формування позитивного міжнародного іміджу держави як частини єдиного європейського економічного простору.

На основі проведеного аналізу можна запропонувати низку заходів, що сприятимуть подоланню основних викликів і проблем (рис. 3.1).

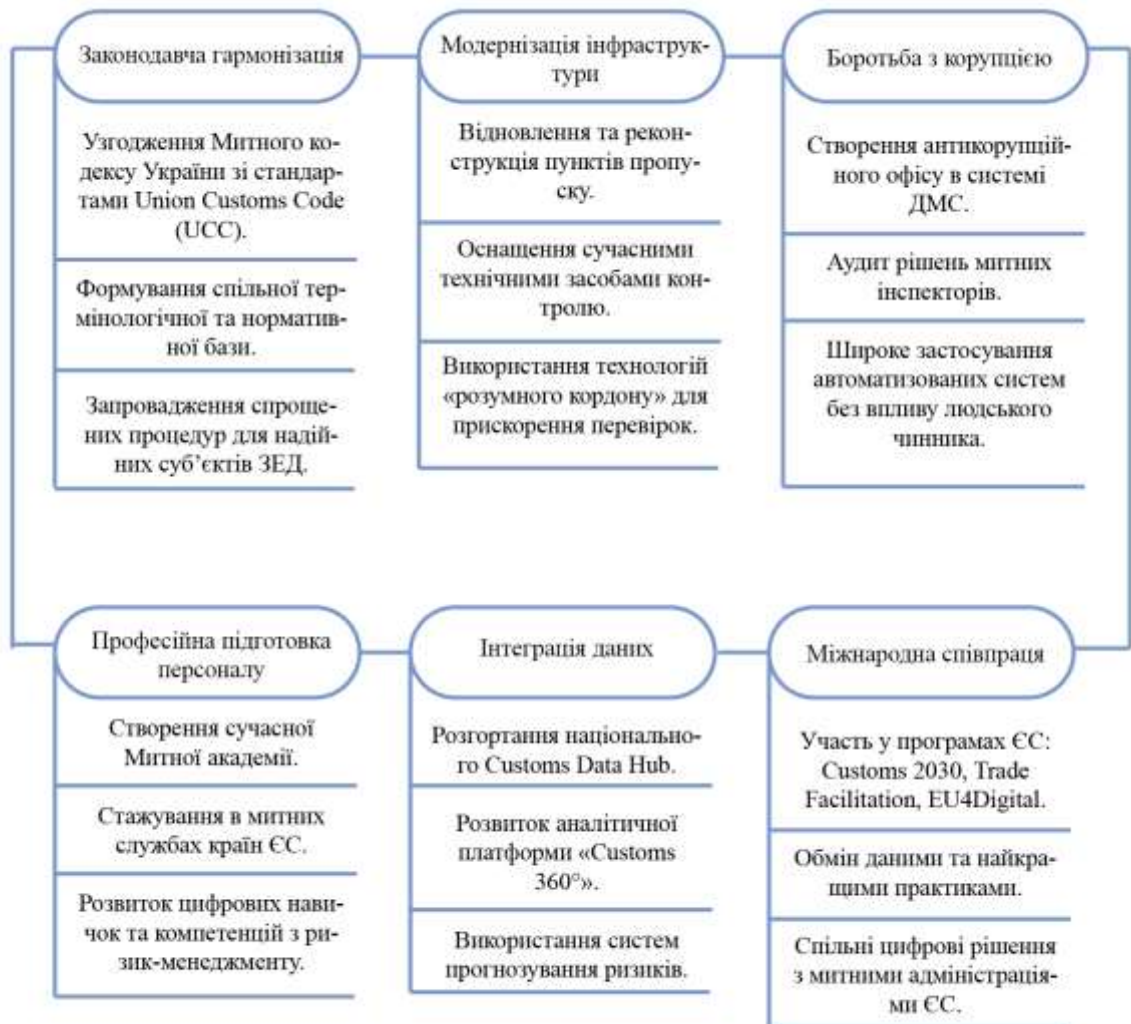

Рисунок 3.1 – Ключові напрями удосконалення митної системи України

3.2 Заходи щодо удосконалення функціонування митних органів

Удосконалення діяльності митних органів — ключова умова інтеграції України до європейського економічного простору. Мета реформ полягає не лише у спрощенні процедур, а й у створенні нової моделі управління, де митниця виступає не каральним, а сервісним органом, який забезпечує баланс між інтересами держави та бізнесу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Пріоритетні напрями трансформації митної системи України

№	Напрямок	Сутність та коротка характеристика
1	Законодавча гармонізація з правом ЄС	Узгодження національного митного законодавства зі стандартами ЄС, імплементація положень Union Customs Code та забезпечення єдиної термінологічної бази.
2	Цифровізація процедур і розвиток Smart Customs	Розгортання сучасних автоматизованих систем, перехід до повної електронної взаємодії, впровадження ризик-орієнтованих технологій та використання штучного інтелекту.
3	Організаційна децентралізація та прозоре управління	Делегування повноважень регіональним підрозділам, удосконалення внутрішнього аудиту, запровадження механізмів прозорості та підзвітності в управлінні.
4	Підвищення професійної компетентності персоналу	Розвиток системи підготовки кадрів, створення навчальних центрів, стажування та обмін досвідом із митницями країн ЄС.
5	Розширення міжнародного співробітництва	Участь у європейських митних ініціативах, поглиблення співпраці у рамках програм «Customs 2030», «EU4Digital», «Trade Facilitation» та інтеграція у спільний цифровий простір ЄС.

Реформи мають здійснюватися на основі Стратегії розвитку митниці до 2030 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України [40]. Цей документ передбачає поетапне оновлення усіх процесів — від законодавчої бази до IT-інфраструктури.

Одним із ключових напрямів модернізації митної системи України є повна гармонізація національного законодавства з Митним кодексом Європейського Союзу (Union Customs Code, UCC). Незважаючи на значний прогрес, гармонізація залишається незавершеною, що потребує подальшого узгодження процедур декларування, зберігання та випуску товарів відповідно до європейських норм. Важливим завданням є також запровадження єдиного електронного реєстру сертифікатів походження товарів, що забезпечить уніфікацію підходів до підтвердження походження продукції та інтеграцію з європейськими базами даних. Окрему увагу необхідно приділити спрощенню

механізму оскарження митних рішень, оскільки чинна процедура часто є надмірно складною та тривалою. Крім того, доцільним є законодавче закріплення принципу «митного довірителя» для підприємств із бездоганною історією дотримання вимог законодавства. Упровадження цих змін створить умови для взаємного визнання процедур між Україною та державами-членами ЄС, що, у свою чергу, забезпечить суттєве скорочення часу митного оформлення та спростить міжнародну торгівлю.

Подальше вдосконалення митного контролю має базуватися на поєднанні фіскальної та сервісної функцій митниці. Перехід від перевірки кожної товарної партії до ризикоорієнтованого підходу дозволить оптимізувати використання ресурсів, зосередивши зусилля на операціях із підвищеним рівнем ризику. Такий підхід уже довів свою ефективність у державах Європейського Союзу та має стати базовим принципом української системи митного адміністрування.

Водночас ефективність митної служби залежить не лише від нормативного регулювання, але й від організації її внутрішньої структури. Одним із ключових завдань є децентралізація управління, що передбачає надання регіональним митницям більшої автономії у кадрових та фінансових рішеннях. Це дозволить скоротити управлінські ланцюги, підвищити оперативність ухвалення рішень та адаптивність до специфіки регіонів. Важливим елементом реформи є також запровадження корпоративних стандартів управління, які включають систему ключових показників ефективності (KPI), внутрішній аудит, а також періодичне оцінювання результатів діяльності працівників.

Особливе значення має відновлення роботи єдиного аналітичного центру Державної митної служби, який повинен виконувати функції стратегічного інтелектуального підрозділу. Такий центр має забезпечувати комплексний аналіз ризиків, координувати реалізацію реформ, систематично оцінювати ефективність впроваджуваних інструментів та сприяти розробленню нових підходів до адміністрування митних процедур.

Не менш важливим є формування партнерських відносин між митницею та бізнесом. Регулярні консультації, створення дорадчих рад при митницях та систематичний обмін інформацією сприятимуть зменшенню конфліктних ситуацій, підвищенню рівня довіри та формуванню спільного розуміння щодо шляхів удосконалення митних процедур. Такий формат взаємодії відповідає європейському підходу, де бізнес розглядається не як об'єкт контролю, а як рівноправний учасник економічного процесу.

Митна інфраструктура повинна відповідати вимогам сучасної логістики. Для цього передбачено програму “Smart Customs — Інтелектуальна митниця”, що охоплює п'ять ключових елементів (табл. 3.3):

Таблиця 3.3 - Smart Customs — Інтелектуальна митниця.

Елемент	Суть заходу	Очікуваний ефект
1. Автоматизація процесів	Повний перехід на електронні декларації, інтеграція з системами eCustoms і NCTS	Зменшення часу оформлення до 10 годин
2. Відеоконтроль	Установка камер на всіх пунктах пропуску, запис усіх дій інспекторів	Зменшення корупційних ризиків
3. Електронна ідентифікація персоналу	Смарт-карти для співробітників, фіксація робочих операцій	Контроль дисципліни
4. Сканувальні системи	Впровадження стаціонарних і мобільних сканерів	Прискорення контролю
5. Big Data-аналітика	Об'єднання баз даних митниці, податкової, прикордонної служби	Прогнозування ризиків і шахрайства

Узагальнюючи, можна зазначити, що комплексне реформування митної системи України має базуватися на одночасному удосконаленні законодавчої бази, модернізації механізмів контролю, оптимізації організаційної структури та посиленні партнерства з бізнесом. Лише поєднання цих складових

забезпечить формування сучасної, ефективної та інтегрованої у європейський простір митної служби.

Програма реалізується спільно з Європейським інвестиційним банком і передбачає інвестиції понад 120 млн євро у 2024–2027 рр. [41].

Модернізація митної системи неможлива без оновлення кадрового потенціалу. У контексті модернізації митної служби особливого значення набуває вдосконалення системи професійної підготовки кадрів. Розвиток митної справи неможливий без створення цілісної, сучасної та орієнтованої на європейські стандарти моделі навчання, яка забезпечуватиме формування висококваліфікованих фахівців. Одним із ключових напрямів у цьому процесі є формування спеціалізованої освітньої інституції — Національної академії митної служби, яка має забезпечити підготовку працівників за програмами, узгодженими з вимогами Європейського Союзу. Її діяльність повинна охоплювати не лише базову підготовку, а й підвищення кваліфікації, професійну перепідготовку та впровадження сучасних форм дистанційного навчання.

Важливою складовою реформи є запровадження системи постійного онлайн-навчання, яке охоплюватиме курси з цифрових технологій, аналітики ризиків, а також етики державного службовця. Такий підхід дозволить формувати гнучкі компетентності, оперативно реагувати на зміни у нормативній базі та оновлення цифрових інструментів, що використовуються в митному адмініструванні. В умовах динамічного розвитку міжнародної торгівлі та зростання вимог до прозорості державного управління формування цифрової грамотності стає обов'язковим елементом професійної діяльності митника.

Окремої уваги потребує питання кадрового оновлення. Одним із пріоритетів має стати залучення молодих спеціалістів через механізми відкритих конкурсів, що сприятиме формуванню конкурентного середовища, зменшенню ризиків корупції та оновленню підходів до організації митних процедур. Підвищення престижності професії можливе лише за умови створення належних умов праці, зокрема приведення рівня заробітної плати до

середньоєвропейських стандартів. Такий крок передбачено в межах програми «чистої митниці» і спрямовано на мінімізацію корупційних ризиків, підвищення мотивації працівників і покращення якості виконання службових обов'язків.

Крім того, розвиток професійної компетентності працівників митниці тісно пов'язаний із необхідністю ротацій між різними регіональними підрозділами. Регулярне переміщення персоналу запобігає формуванню неформальних зв'язків, знижує ймовірність виникнення корупційних практик і водночас забезпечує більш глибоке розуміння специфіки роботи в різних регіонах. Таким чином, комплексний підхід до трансформації кадрової політики — від навчання до внутрішньої мобільності — є критично важливим для забезпечення ефективного функціонування митної служби та її відповідності європейським стандартам.

Досвід Польщі та Литви показує, що саме кадрова реформа є вирішальним чинником успіху митної інтеграції [42].

Одним із головних інструментів сучасної митної політики є аналітика ризиків. Україна має розвивати власну інтелектуальну платформу митного аналізу (Customs Data Hub), яка об'єднає бази даних митниці, прикордонної служби, податкової, банків і міжнародних партнерів.

В межах сучасної цифрової трансформації митної системи особливої уваги набуває розвиток аналітичних інструментів, здатних забезпечити якісно новий рівень контролю та прогнозування митних ризиків. Однією з ключових функціональних підсистем є інтелектуальні комплекси аналізу даних, спрямовані на підвищення ефективності митного контролю. Їх основне призначення полягає у тому, щоб забезпечувати автоматизоване визначення ризикових операцій, мінімізувати втручання людини та підвищувати якість прийняття управлінських рішень.

Завдяки функціонуванню цих систем митні органи отримують можливість автоматично ідентифікувати декларації, що мають ознаки ризиковості, орієнтуючись на сукупність статистичних, історичних та

поведінкових параметрів діяльності підприємств. Іншим важливим завданням є прогнозування потенційних фінансових втрат державного бюджету, які можуть бути пов'язані з контрабандою, заниженням митної вартості або маніпуляціями під час класифікації товарів. На основі великих масивів даних система здатна формувати моделі типових і нетипових схем поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що дозволяє швидше виявляти відхилення від нормативних показників.

Крім того, комплекс аналітичних інструментів забезпечує здійснення автоматичного митного аудиту після завершення оформлення товарів. Пост-аудит у цифровому середовищі дає змогу оцінювати правомірність операцій, виявляти порушення з боку декларантів та перевіряти відповідність задекларованих даних фактичним характеристикам товарів без необхідності проведення додаткових фізичних оглядів. Такий підхід значно підвищує ефективність роботи митних органів, сприяє своєчасному реагуванню на потенційні ризики та забезпечує формування прозорого й контрольованого середовища зовнішньої торгівлі.

Такі системи вже ефективно працюють у Німеччині та Фінляндії, де аналітична обробка даних дозволяє зменшити кількість фізичних перевірок до 5% усіх декларацій [43].

Боротьба з корупцією є центральним елементом модернізації митних органів. Ефективність будь-яких реформ втрачає сенс, якщо вони не супроводжуються створенням прозорої системи контролю, вільної від зловживань і ручного втручання.

У сучасних умовах удосконалення системи митного контролю потребує впровадження комплексних механізмів забезпечення прозорості та підзвітності діяльності митних органів. Одним із ключових напрямів є посилення внутрішнього та зовнішнього аудиту, що дає змогу мінімізувати корупційні ризики, підвищити якість прийняття рішень та забезпечити відповідність процедур міжнародним стандартам.

Одним із найважливіших інструментів підвищення доброчесності митного адміністрування є цифровізація контролю за діяльністю інспекторів. Електронний аудит рішень передбачає автоматичну фіксацію усіх дій посадових осіб у спеціалізованих журналах, які перевіряються підрозділами внутрішнього контролю. Такий підхід уже продемонстрував свою ефективність у країнах ЄС. Наприклад, досвід Словаччини засвідчив, що запровадження обов'язкового електронного журналювання операцій дало змогу зменшити кількість дисциплінарних порушень майже на 70 %, що свідчить про суттєве підвищення рівня прозорості процедур.

Важливим елементом реформи є застосування принципу «двох пар очей», відповідно до якого усі рішення, що стосуються коригування митної вартості, визначення коду товару чи відмови в митному оформленні, мають проходити подвійне погодження. Такий механізм створює систему взаємного контролю, зменшує ризики зловживань та робить процес ухвалення управлінських рішень більш об'єктивним.

Окрему роль у підвищенні відкритості митної системи відіграє створення публічних реєстрів, що містять дані про результати митного оформлення, статистику митної вартості, обсяги надходжень до державного бюджету та тривалість проходження процедур. Доступність таких даних для громадськості й бізнесу сприяє формуванню довіри до митних органів та підвищує їх підзвітність.

Зміцнення інституційної спроможності передбачає також розвиток служби внутрішнього моніторингу Державної митної служби. Цей підрозділ має виконувати функції постійного аналізу рішень інспекторів, виявлення відхилень від нормативних процедур та оцінки ризикових операцій. У цьому контексті важливою є орієнтація на міжнародні стандарти, зокрема методологію OECD «Integrity in Customs», яка визначає комплексний підхід до забезпечення доброчесності та результативності митного адміністрування.

Окрім внутрішнього контролю, значення набуває інститут зовнішнього аудиту. Запровадження практики щорічної незалежної оцінки діяльності митної

служби міжнародними організаціями, зокрема структурами Європейського Союзу або Світовим банком, сприяє підвищенню легітимності реформ та забезпечує відповідність української митної системи європейським стандартам управління. Такий аудит дозволяє не лише виявити проблемні аспекти функціонування митниці, але й отримати експертні рекомендації, що сприятимуть подальшій модернізації галузі.

Прозора система нагляду дозволить не лише знизити ризики корупції, а й підвищити довіру бізнесу, що є стратегічним для інтеграції України до європейської економіки.

Митна інтеграція України вимагає не лише внутрішніх змін, а й системної міжнародної взаємодії. Серед основних напрямів:

1. Участь у програмі ЄС “ Digital Customs 2030” (табл.3.4). Україна має долучитися до спільного європейського навчального простору для митників — обмін досвідом, підготовка кадрів, спільні аналітичні бази.

2. Розвиток спільних пунктів контролю з країнами ЄС. Вже діють пілотні проекти “спільного простору” з Польщею, Словаччиною та Румунією. У перспективі планується створення спільних митних хабів, де перевірка відбуватиметься одноразово.

3. Участь у системах обміну митними даними. Впровадження інтегрованої платформи Customs Data Hub Europe, яка об’єднує бази даних 35 країн. Україна може стати її асоційованим учасником після завершення фази NCTS 5.

4. Підтримка з боку міжнародних фінансових інституцій. Європейський інвестиційний банк, USAID, WCO та UNCTAD уже фінансують проекти з модернізації митних пунктів і впровадження автоматизованих систем.

Такі форми співпраці дають не лише фінансові ресурси, а й доступ до найкращих практик, які допоможуть створити сучасну митну інфраструктуру.

Цифровізація митниці продовжує залишатися ключовим напрямом удосконалення.

Завдяки цим крокам митна система України зможе перейти до рівня Smart Customs, де головний акцент робиться не на контролі, а на превентивній аналітиці та партнерстві з бізнесом.

У сучасних умовах функціонування митної системи людський фактор залишається визначальним елементом її ефективності. Попри стрімку цифровізацію та автоматизацію процедур, саме професійна компетентність, добросовісність і соціальна захищеність працівників митних органів формують якість адміністрування, рівень довіри суспільства та результативність державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тому удосконалення митної служби повинно охоплювати не лише технологічні та організаційні аспекти, але й комплекс соціальних заходів, спрямованих на підвищення добробуту персоналу та зміцнення його професійної мотивації.

Таблиця 3.4 - Основні кроки програми “Digital Customs 2030”

№	Ключовий напрям	Зміст заходу
1	Завершення впровадження NCTS (Phase 5)	Повна інтеграція України до європейської транзитної системи та забезпечення сумісності з eCustoms.
2	Концепція “Paperless Customs”	Перехід на повністю електронний документообіг: сертифікати, ліцензії, накладні, митні декларації оформлюються без паперових носіїв.
3	Використання технології блокчейн	Фіксація митних декларацій у блокчейн-мережі для забезпечення прозорості, відстежуваності та захисту від підробок.
4	Штучний інтелект у ризик-менеджменті	AI-моделі аналізують історичні дані, визначають ризикові операції, прогнозують контрабандні схеми та заниження митної вартості.
5	Мобільні сервіси для бізнесу	Розроблення мобільних застосунків для подання документів, контролю статусу оформлення та отримання повідомлень у режимі реального часу.

Не менш важливою є побудова ефективної системи професійної мотивації. Удосконалення механізмів преміювання має ґрунтуватися на оцінюванні якості виконання службових завдань, швидкості оформлення

товарів, об'єктивності прийнятих рішень та результатах виявлення порушень митних правил. Запровадження прозорих критеріїв оцінювання дозволить підвищити професійний рівень персоналу та стимулюватиме його до дотримання європейських стандартів.

Соціальний захист також відіграє важливу роль у діяльності митних органів, особливо з огляду на виклики, спричинені воєнним станом. Працівники митниць, зокрема прифронтових, потребують гарантованого медичного страхування, програм психологічної підтримки та страхування життя. Такі заходи сприятимуть зміцненню кадрової стабільності та забезпечуватимуть належний рівень безпеки працівників.

Підвищення довіри суспільства до митної служби можливе лише за умови відкритості та регулярної комунікації з громадянами та бізнесом. Проведення інформаційних кампаній, оприлюднення відкритих звітів, організація днів «митної прозорості», а також навчальні програми для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є дієвими інструментами формування позитивного іміджу митних органів. Така взаємодія сприяє не лише підвищенню рівня поінформованості, але й забезпечує розуміння логіки митних процедур та підвищує якість партнерства між державою та бізнесом.

У сукупності зазначені заходи формують комплексний підхід до підвищення ефективності кадрової політики митних органів, що є необхідним для реалізації євроінтеграційних завдань та переходу до сучасної моделі митного адміністрування.

У процесі модернізації митної системи особливої уваги потребує соціальний вимір реформ, адже ефективність інституцій залежить не лише від рівня цифровізації чи технічного оснащення, а й від якості людського капіталу. Навіть найсучасніші технологічні рішення не зможуть забезпечити належний результат без належної підготовки, мотивації та залученості працівників, а також без партнерської взаємодії між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Саме тому сучасна модель митниці має

формуватися за принципом «Business Friendly Customs», що передбачає відкритість, передбачуваність та сервісно орієнтований підхід.

Одним із ключових напрямів розвитку є посилення інституційної підтримки підприємств. З цією метою доцільним є створення служб підтримки експортерів при регіональних митницях. Такі підрозділи сприятимуть оперативному роз'ясненню процедур, допоможі у підготовці документів і супроводі критично важливих експортних операцій, що є особливо актуальним в умовах активної інтеграції України до внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Значний потенціал має програма «митного консультанта», яка передбачає індивідуальний супровід підприємств та надання кваліфікованих консультацій щодо дотримання вимог законодавства. Упровадження такого сервісу сприятиме скороченню кількості порушень, зменшенню часу оформлення вантажів і покращенню взаємодії між бізнесом і митними органами. Позитивний досвід подібних програм у країнах ЄС свідчить про те, що вони підвищують прозорість процедур та зменшують адміністративне навантаження на підприємства.

Важливим елементом партнерської моделі є подальший розвиток інституту авторизованих економічних операторів (АЕО). Для розширення кількості підприємств, які користуються перевагами цього статусу, необхідним є спрощення процедур його отримання, а також удосконалення критеріїв оцінювання відповідності. Поширення статусу АЕО в Україні сприятиме взаємному визнанню митних процедур із державами ЄС і створить сприятливі умови для збільшення обсягів легального експорту.

Зміцнення взаємодії між бізнесом і митними органами також потребує створення єдиної електронної платформи митно-торговельного діалогу. Така платформа забезпечуватиме можливість подання звернень, отримання консультацій, проведення онлайн-нарад, участі у громадських обговореннях та формування спільних рекомендацій щодо вдосконалення митної політики. Впровадження централізованого цифрового каналу комунікації підвищить

прозорість процесів, скоротить витрати часу для всіх учасників та сприятиме формуванню довіри до митних інституцій.

Таким чином, соціальний вимір реформ є невід'ємною складовою успішної модернізації митної служби. Він забезпечує не лише підвищення якості роботи персоналу, але й створює умови для ефективної взаємодії з бізнесом, що є ключовим чинником євроінтеграційної трансформації митної системи України.

Європейський досвід показує, що коли митниця стає партнером бізнесу, а не перешкодою, обсяг легальної торгівлі зростає на 20–25 %.

У разі реалізації запропонованих реформ до 2030 року суттєве підвищення ефективності функціонування митної системи України. Насамперед прогнозується значне скорочення часу митного оформлення: завдяки цифровим сервісам, автоматизованим алгоритмам управління ризиками та повній електронізації документообігу процедура може бути зменшена до 6–8 годин. Усі митні декларації подаватимуться виключно в електронній формі, що забезпечить абсолютну відмову від паперового документообігу та створить передумови для стандартизації процесів за моделлю eCustoms. Також зростання митних надходжень до державного бюджету на 25–30 %, що стане результатом удосконалення контролю, боротьби з ухиленням від оподаткування та оптимізації процедур.

Реформи сприятимуть суттєвому зменшенню корупційних проявів. Завдяки повній фіксації дій інспекторів, автоматичному аналізу ризиків і впровадженню незалежного аудиту прогнозується зниження рівня корупційних порушень щонайменше удвічі. Паралельно з цим, підвищення прозорості та передбачуваності митних процедур позитивно впливатиме на взаємодію з бізнесом: за результатами соціологічних опитувань рівень довіри підприємців до митних органів може перевищити 80 %.

Досягнення таких показників створить необхідні умови для глибокої інтеграції України до митного простору Європейського Союзу. Завершення впровадження NCTS і повне приведення національних процедур у відповідність

до Union Customs Code дозволить нашій державі стати повноправним учасником режиму спільного транзиту без обмежень. У стратегічній перспективі це сприятиме зміцненню позицій України в міжнародній торгівлі, підвищенню її конкурентоспроможності та прискоренню економічного розвитку.

Удосконалення функціонування митних органів — це комплексна стратегія, яка поєднує правові, організаційні, технічні, кадрові й соціальні заходи.

Митниця має стати не лише інструментом контролю, а партнером бізнесу та гарантом економічної безпеки держави.

Євроінтеграційний курс дає унікальну можливість перетворити українську митну службу на інноваційну, прозору й ефективну структуру, що відповідає європейським стандартам. Реалізація цих заходів дозволить Україні не просто виконати вимоги ЄС, а створити власну модель сучасної “розумної митниці” — швидкої, справедливої, без корупції.

3.3 Пропозиції щодо спрощення митних процедур для бізнесу

Спрощення митних процедур — один із базових напрямів інтеграції України до європейського економічного простору. Для бізнесу це означає зменшення часу, витрат і бюрократичних бар’єрів, а для держави — збільшення обсягів легальної торгівлі та надходжень до бюджету. Європейський Союз уже давно дотримується принципу “митниця — партнер бізнесу”, тоді як в Україні цей підхід лише формується. Мета реформ полягає у тому, щоб змінити роль митниці — з контролюючого органу на сервісну структуру, яка допомагає підприємствам діяти у правовому полі.

У контексті модернізації митних процедур ключовим завданням держави є формування такої системи спрощень, яка забезпечує баланс між ефективним контролем та сприятливими умовами для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Сучасні підходи до спрощення митних процесів повинні

ґрунтуватися на комплексі взаємопов'язаних принципів, що визначають структуру взаємодії між державою та бізнесом і створюють передумови для прозорості, конкурентоспроможної та орієнтованої на розвиток торговельної інфраструктури.

Першим фундаментальним принципом є забезпечення прозорості та передбачуваності діяльності митних органів. Підприємства повинні чітко розуміти правила прийняття рішень, критерії оцінювання ризиків, процедури контролю та механізми оскарження. Прозорість зменшує адміністративні бар'єри, підвищує рівень довіри до державних інститутів і сприяє формуванню стабільного бізнес-середовища.

Другим принципом є автоматизація процедур, що передбачає зниження залежності від людського фактора, мінімізацію суб'єктивізму та запровадження електронного документообігу. Перехід до цифрових інструментів дозволяє оптимізувати часові витрати, знизити кількість помилок, підвищити ефективність контролю та забезпечити безперервність роботи митної служби навіть у надзвичайних умовах. Автоматизація є також передумовою інтеграції української системи з європейською інфраструктурою eCustoms.

Третій принцип полягає у формуванні партнерських відносин між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Такий підхід передбачає взаємну відповідальність, відкритий діалог і довіру, що реалізується, зокрема, через механізми уповноважених економічних операторів, консультативні ради, цифрові платформи комунікації та сервісні моделі роботи митниці. Партнерство дає змогу зменшити конфліктність взаємодії, підвищити ефективність процедур та створити умови для довгострокового розвитку торговельного середовища.

У сукупності зазначені принципи формують концептуальну основу сучасних спрощень у митній сфері та визначають напрям подальшої трансформації митного адміністрування в Україні.

ЄС має розвинену систему митних спрощень, передбачених Митним кодексом Союзу (UCC).

У процесі модернізації митної системи України особливого значення набуває адаптація міжнародних практик, які успішно застосовуються у країнах Європейського Союзу та інших економічно розвинених державах. Застосування таких інструментів дозволяє суттєво підвищити ефективність митного контролю, скоротити тривалість процедур, зменшити адміністративний тиск на бізнес та забезпечити більшу інтегрованість у глобальні логістичні ланцюги. Одним із ключових механізмів, які Україна може й надалі удосконалювати, є інститут уповноваженого економічного оператора (АЕО). Підприємства, що підтвердили свою надійність, отримують можливість проходити митні процедури за спрощеною схемою, користуються мінімальним рівнем контролю та скороченим часом оформлення. Європейська практика свідчить, що статус АЕО суттєво знижує навантаження на митницю, а також підвищує рівень довіри між державою та бізнесом.

Перспективним напрямом є також запровадження елементів системи самодекларування, що передбачає самостійне подання підприємствами електронних декларацій без необхідності фізичної присутності на митних постах. Такий механізм дозволяє оптимізувати робочий процес, зменшити черги, прискорити оформлення та знизити витрати на логістику. Особливо актуальним це є для великих підприємств та операторів із високою інтенсивністю зовнішньоторговельних операцій.

Важливим інструментом, який успішно використовується в країнах ЄС, є система попереднього електронного інформування (Pre-Arrival Information). Її суть полягає у тому, що митний орган отримує інформацію про товарні партії ще до їх фактичного прибуття на кордон. Це дає змогу заздалегідь оцінити ризики, визначити необхідність додаткових перевірок та розподілити ресурси таким чином, щоб уникнути затримок. У результаті процедура митного оформлення скорочується, а пропускна спроможність пунктів пропуску зростає.

Окремої уваги заслуговує програма "Trusted Trader", що ґрунтується на принципі взаємного визнання перевірених і добросовісних підприємств між

різними державами. Участь у такій програмі дозволяє суттєво зменшити кількість перевірок, прискорити переміщення товарів через кордон та забезпечити безперервність логістичних операцій. Впровадження цього механізму в Україні сприятиме більш тісній інтеграції до міжнародних торговельних систем та формуванню передбачуваного регуляторного середовища для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

У сукупності зазначені інструменти становлять основу сучасної моделі митного адміністрування, яка поєднує технологічні інновації, ризикоорієнтований підхід та партнерські відносини між державою і бізнесом. Їх адаптація в Україні здатна суттєво підвищити ефективність митної системи та прискорити інтеграцію до європейського митного простору. Впровадження таких інструментів в Україні дозволить скоротити час митного оформлення на 30–50 %, що підтверджується даними Єврокомісії [45].

Попри суттєві кроки у напрямі модернізації митної системи, значна частина українських підприємств продовжує зіштовхуватися з низкою системних труднощів, що стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Однією з ключових проблем залишається складність електронного декларування. Хоча цифрові системи декларування поступово вдосконалюються, вони все ще працюють нестабільно, особливо за умов пікових навантажень або значного інтенсивного потоку транзакцій. Це створює додаткові затримки в обробці документів і підвищує ризик технічних збоїв.

Не менш актуальним залишається питання непередбачуваності рішень митних органів. На практиці спостерігається різне тлумачення однакових ситуацій різними митними постами або інспекторами, що формує нерівномірність правозастосування та знижує рівень довіри бізнесу до державних інститутів. Унаслідок цього підприємства вимушені витратити додатковий час на з'ясування процедур і можливе оскарження рішень.

Зберігається також проблема надмірного документального навантаження. Для оформлення одного товару підприємствам часто доводиться подавати значну кількість документів — інколи до двадцяти різних довідок, сертифікатів,

дозволів та інших супровідних матеріалів. Така ситуація ускладнює процес декларування, підвищує витрати бізнесу та створює додаткові можливості для бюрократичних затримок.

Варто зазначити, що затримки виникають не лише через документаційні вимоги, але й через проведення ручних перевірок. Незважаючи на наявність електронних систем управління ризиками та цифрових інструментів контролю, значна частина перевірочних операцій усе ще виконується інспекторами вручну. Це подовжує строки оформлення та зменшує ефективність автоматизованих механізмів.

Окрім технічних і процедурних труднощів, проблемним є й питання інформаційної підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу. Невеликі підприємства часто не мають достатнього доступу до актуальних консультацій, інструкцій або навчальних матеріалів, що стосуються змін у митному законодавстві чи процедурних інновацій. У результаті вони стикаються зі складнощами під час застосування нових правил і несуть більші операційні витрати порівняно з великими компаніями, які мають штат юристів та митних брокерів.

У цілому зазначені труднощі свідчать про необхідність подальшого вдосконалення цифрових систем, гармонізації правозастосування та розбудови консультаційної інфраструктури, що забезпечить рівні умови доступу до зовнішніх ринків для всіх суб'єктів підприємництва.

Таку платформу можна розробити спільно з Міністерством фінансів та Державною податковою службою в межах стратегії “Digital Ukraine 2030”.

Найефективнішим механізмом спрощення є статус уповноваженого економічного оператора (АЕО). У країнах ЄС його мають понад 17 000 компаній, які користуються преференціями при митному оформленні. В Україні цей інститут діє з 2020 року, однак кількість учасників залишається незначною — близько 150 підприємств [47].

Таким чином, реформи мають бути спрямовані не лише на законодавчі зміни, а й на практичну підтримку бізнесу. Одним із головних напрямів

спрощення має стати повна цифровізація взаємодії бізнесу з митницею.

Пропонується створити єдину інтегровану платформу “Е-Митниця 360” (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 - Єдина інтегрована платформа “Е-Митниця 360”.

Компонент	Опис	Очікуваний результат
Е-декларування	Уніфікована форма декларації, інтегрована з податковою та банківською системами	Скорочення часу оформлення до 8 годин
Е-кабінет підприємства	Особистий профіль із історією операцій, повідомленнями та зворотним зв'язком	Прозорість та прогнозованість
Е-підтримка	Онлайн-консультації митних фахівців	Підвищення рівня довіри
Е-перевірка	Автоматичне визначення ризикових декларацій	Зменшення кількості перевірок
Е-оплата	Інтеграція з банками для сплати мит онлайн	Прискорення фінансових операцій

Розвиток інституту уповноважених економічних операторів є одним із ключових напрямів модернізації митної системи України та важливою умовою її інтеграції до європейського митного простору. Для забезпечення ефективного функціонування цього інституту необхідно удосконалити нормативну базу та оптимізувати організаційні процедури, спрямовані на розширення кола учасників програми та підвищення рівня довіри між державою та бізнесом.

Першочерговим завданням є скорочення строків розгляду заяв на отримання статусу АЕО. Наразі цей процес може тривати до 120 днів, що створює суттєві часові бар'єри для підприємств. Оптимізація процедури та запровадження електронного супроводу дозволять зменшити термін розгляду до 60 днів, що

відповідає практиці держав—членів ЄС та сприятиме прискоренню сертифікації.

Водночас важливою умовою розвитку інституту є створення спрощених механізмів сертифікації для малого та середнього бізнесу. Такий підхід забезпечить рівні можливості участі у програмі та сприятиме залученню ширшого кола підприємств до міжнародних логістичних ланцюгів. Зменшення адміністративного навантаження на малий бізнес також дозволить скоротити витрати та полегшити доступ до європейських ринків.

Доцільним є і запровадження механізму взаємного визнання статусу АЕО між Україною та державами Європейського Союзу. Така практика забезпечить суттєве спрощення митного контролю, скорочення часу оформлення товарів та збільшення пропускної спроможності пунктів пропуску. Взаємне визнання є стандартною практикою в межах європейської системи Union Customs Code і має стати одним із стратегічних напрямів співпраці.

Додатковою умовою прозорості та інституційної довіри є створення публічного реєстру сертифікованих уповноважених економічних операторів. Функціонування такого реєстру забезпечить відкритість інформації, полегшить перевірку контрагентів та сприятиме зростанню довіри з боку міжнародних партнерів.

Важливим стимулом для бізнесу може стати запровадження пільгових митних тарифів або окремих спрощень для компаній, які підтверджують високий рівень доброчесності та відповідності вимогам АЕО. Такий механізм активно застосовується у країнах ЄС та довів свою ефективність у заохоченні підприємств до участі у програмі.

Упровадження зазначених заходів дозволить не лише підвищити привабливість програми АЕО, а й створити умови для глибшої інтеграції України до європейського митного простору та підвищення конкурентоспроможності національного бізнесу.

Такі зміни підвищать привабливість офіційного імпорту, зменшать тіньовий обіг товарів і стимулюватимуть міжнародну торгівлю.

Для ефективної роботи бізнесу митна система має бути пов'язана з міжнародними торговими мережами.

В межах розвитку цифрової інфраструктури митної системи важливим напрямом є розширення міжнародної взаємодії та інтеграція національних електронних платформ із глобальними інформаційними системами. Сучасні тенденції світової торгівлі показують, що участь у міжнародних ланцюгах постачання потребує високого рівня сумісності цифрових рішень різних держав, а також можливості оперативного обміну даними між митними органами, прикордонними службами та міждержавними контрольними інституціями.

У цьому контексті пропонується модернізувати національну платформу «Е-Митниця 360» шляхом її інтеграції з низкою міжнародних систем, зокрема електронними транспортними платформами eTIR та eCMR, а також з масивами аналітичних даних Світової організації торгівлі (WTO Data Portal). Така інтеграція забезпечить оперативність обміну інформацією, уніфікацію процедур та підвищення прозорості переміщення товарів через кордон.

Окремої уваги потребує автоматизація взаємодії з європейськими інформаційними ресурсами. Запровадження автоматичного обміну даними з Eurostat та із Системою контролю імпорту Європейського Союзу (ICS2) дозволить значно підвищити ефективність контролю за імпортними операціями, а також забезпечити доступ до структурованих статистичних даних щодо торгівельних потоків. Важливим кроком у напрямі гармонізації з нормами ЄС є також можливість автоматичного імпорту сертифікатів EUR.1 з відповідних європейських баз даних, що спростить підтвердження походження товарів та скоротить час оформлення.

Суттєвим елементом модернізації є створення комплексної цифрової платформи «Trade Facilitation Portal», яка об'єднає митні, податкові та транспортні сервіси в єдиний інформаційний простір. Такий портал сприятиме оптимізації адміністративних процедур, забезпечить доступ суб'єктів

господарювання до всіх необхідних сервісів у режимі «єдиного вікна» та підвищить рівень передбачуваності регуляторного середовища.

Реалізація цих заходів дозволить Україні посилити інтеграцію до міжнародного економічного простору, брати активну участь у глобальних ланцюгах постачання, а також знизити адміністративне навантаження на бізнес-структури, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, що ключовими викликами на шляху євроінтеграції митної системи України є неповна гармонізація митного законодавства з нормами Union Customs Code, технічна та інфраструктурна застарілість значної частини пунктів пропуску, високий рівень тіньового імпорту, збереження корупційних практик, фрагментованість інформаційних систем та вплив воєнних дій на логістику й організацію митного контролю.

2. З'ясовано, що наявні законодавчі, організаційні та процедурні розбіжності між національною митною системою та стандартами ЄС ускладнюють повноцінну інтеграцію до митного простору Союзу, призводять до різотлумачення норм, неоднакової практики визначення митної вартості та підвищених адміністративних витрат для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

3. Обгрунтовано, що цифровізація митних процедур (електронне декларування, «єдине вікно», NCTS, системи управління ризиками, аналітичні платформи типу Customs Data Hub) є базовою передумовою переходу до моделі Smart Customs, зменшення частки ручних втручань, скорочення часу митного оформлення, підвищення прозорості та зниження корупційних ризиків.

4. На основі проведеного аналізу визначено, що ефективність функціонування митних органів критично залежить від якості кадрового потенціалу та соціального виміру реформ: належного рівня оплати праці, системної професійної підготовки (в т. ч. через створення Митної академії),

розвитку цифрових компетентностей, ротачії персоналу, посилення внутрішнього й зовнішнього аудиту та формування культури доброчесності.

5. Запропоновано комплекс заходів, що дозволить підвищити результативність митного адміністрування та прискорити євроінтеграцію: повну гармонізацію Митного кодексу України зі стандартами УСС, модернізацію інфраструктури та впровадження “розумних кордонів”, розвиток ризикоорієнтованих систем контролю на основі ШІ та Big Data, розширення програм уповноважених економічних операторів, інтеграцію до європейських цифрових платформ та зміцнення інститутів антикорупційного нагляду.

6. Встановлено, що орієнтація митної служби на сервісну та партнерську модель взаємодії з бізнесом (через митні дорадчі ради, інститут бізнес-омбудсмена, програми “митний консультант”, створення платформ “Е-Митниця 360” і “Single Trade Window UA”) є необхідною умовою зменшення бюрократичних бар’єрів, покращення ділового клімату, зростання обсягів легальної торгівлі та довіри підприємницького середовища до державних інституцій.

7. Зазначено, що цілеспрямована підтримка малого та середнього бізнесу у митній сфері (спеціалізовані інформаційні портали, консультаційні центри, навчальні програми, часткове фінансування електронної сертифікації) дозволяє вирівняти доступ до зовнішніх ринків, зменшити ризики помилок і штрафів, а також стимулює розширення експорту за рахунок ширшого кола учасників зовнішньоекономічної діяльності.

8. Реалізація запропонованих заходів у середньостроковій перспективі здатна забезпечити скорочення часу митного оформлення до 6–8 годин, зменшення частки фізичних оглядів, зростання митних надходжень до бюджету, істотне зниження корупційних ризиків, підвищення довіри бізнесу до митних органів та покращення позицій України у міжнародних рейтингах, що в сукупності наблизить митну систему України до стандартів Європейського Союзу й сприятиме повноцінній інтеграції у спільний митний простір.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що євроінтеграція є системоутворювальним чинником модернізації України, який визначає стратегічний напрям розвитку держави у політичній, економічній, соціальній та безпековій сферах. Аналіз показав, що інтеграція в Європейський Союз формує нову модель державного управління, засновану на принципах верховенства права, відкритості, підзвітності, сервісності та ефективності. Євроінтеграція виступає не лише зовнішньополітичним курсом, а комплексним інструментом реформування всіх ключових секторів держави, включно з митною системою.

2. З'ясовано, що митна політика посідає центральне місце в євроінтеграційних процесах, оскільки саме гармонізація митного законодавства з нормами Union Customs Code забезпечує реальну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС. Митні процедури в цьому контексті виконують не лише фіскальну функцію наповнення бюджету, а й є важливими інструментами регулювання торгівлі, захисту внутрішнього ринку, запобігання контрабанді, підвищення конкурентоспроможності підприємств і гарантування економічної безпеки.

3. Узагальнено, що вітчизняна митна система зазнала глибинної трансформації, поступово еволюціонуючи від пострадянської контрольної моделі до сучасної сервісно-партнерської, орієнтованої на підтримку торговельної діяльності. Результати дослідження свідчать, що впровадження електронного декларування, ризикоорієнтованого контролю, системи «єдиного вікна», NCTS, е-аудиту та цифрових платформ суттєво скоротило час митного оформлення, зменшило людський фактор і підвищило прозорість процедур.

4. Встановлено, що митна система ЄС є найбільш інституційно розвиненим та цифровізованим зразком у світі, що функціонує на основі єдиного тарифу, уніфікованого законодавства, розгалуженої інформаційної інфраструктури, системи Authorised Economic Operator, ризикоорієнтованої моделі контролю та тісної координації держав-членів. Досвід ЄС демонструє,

що ефективна митниця — це результат поєднання технологічної модернізації, стандартизації правил та партнерських відносин із бізнесом.

5. На основі дослідження визначено, що сучасний стан функціонування митних органів України є нерівномірним, що зумовлено технічними, інфраструктурними й кадровими диспропорціями. Аналіз діяльності регіональних митниць засвідчив наявність позитивних зрушень (зростання надходжень, покращення швидкості оформлення, активне використання цифрових сервісів), однак також виявив проблеми: брак ІТ-фахівців, недостатня автоматизація процесів, нерівний рівень технічного оснащення, кіберризика та негативний вплив воєнних дій на логістичні маршрути й пропускну спроможність.

6. Узагальнено, що повноцінна інтеграція до європейського митного простору потребує завершення гармонізації законодавства, включно з приведенням Митного кодексу України у відповідність до Union Customs Code, стандартизації процедур, впровадженням повного переліку цифрових інструментів ЄС (eCustoms, AES, ICS2, NCTS Phase 5), створенням спільних інформаційних платформ, розширенням системи АЕО та вдосконаленням постмитного аудиту.

7. З'ясовано, що цифровізація митної сфери має стратегічний характер і формує основу моделі Smart Customs, в якій ключову роль відіграють штучний інтелект, Big Data, аналітичні центри, блокчейн, системи прогнозування ризиків та інтегровані електронні платформи. Дослідження довело, що цифрова трансформація забезпечує подвійний позитивний ефект: для держави — зростання прозорості та фіскальної ефективності, для бізнесу — значне зменшення витрат і пришвидшення операцій.

8. На основі аналізу визначено, що кадровий та соціальний вимір реформ є критично важливим для формування ефективної митної служби, оскільки навіть найкращі інновації не працюватимуть без підготовленого, мотивованого та добросовісного персоналу. Створення Митної академії, впровадження системи постійного навчання, ротації, підвищення заробітної

плати, внутрішній аудит і зовнішній контроль є базовими умовами успішної інституційної модернізації.

9. Запропоновано комплекс системних заходів, реалізація яких забезпечить зближення української митниці з європейськими стандартами, серед яких: модернізація інфраструктури, впровадження «розумних кордонів», розвиток АЕО, створення єдиного цифрового простору обміну даними, посилення антикорупційних механізмів, удосконалення комунікації з бізнесом, підтримка МСП у зовнішній торгівлі. Втілення цих заходів дозволить скоротити час оформлення до 6–8 годин, зменшити частку фізичних оглядів, збільшити надходження до бюджету, зміцнити довіру бізнесу та забезпечити стійкий прогрес у напрямі інтеграції України до митного простору Європейського Союзу.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бережнюк І. Г. *Митна політика України: теорія, методологія, практика*: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. 420 с.
2. Мороз С. В. *Організація митного контролю в Україні*: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 312 с.
3. Дяченко Т. О. *Модернізація митних процедур у контексті європейської інтеграції*: монографія. Київ: ДУУ, 2020. 256 с.
4. Пашко П. В. *Митна політика та митна безпека України*: монографія. Київ: Академія митної служби України, 2015. 368 с.
5. Євроінтеграційна політика України: стан та перспективи Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2021.
URL:<https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/evropeyskiy-proekt-ta-ukraina-monografiya> (дата звернення: 29.06.2025)
6. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, 1994.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 29.06.2025)
7. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», № 2411-VI від 01.07.2010. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 29.06.2025)
8. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, 2014.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 28.06.2025)
9. Національна економічна стратегія до 2030 року. Кабінет Міністрів України. Київ, 2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2919-20> (дата звернення: 29.06.2025)
10. Митний кодекс України. Ред. від 01.01.2023.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2919-20#Text> (дата звернення: 29.06.2025)

11. Стратегія розвитку митниці до 2030 року. Міністерство фінансів України. Київ, 2022.

URL:https://mof.gov.ua/uk/news/ukrainska_mitnitsia_v_gorizonti-2030_meta_pidgotovka_do_vstupu_do_mitnogo_soizu_ta_ies_kolonka_iurii_dr_aganchuka_dlia_nv-4693 (дата звернення: 29.06.2025)

12. Офіційні дані про режим імпорту, експорту та транзиту товарів. Державна митна служба України. Київ, 2024.

URL:<https://customs.gov.ua/web/content/13175?unique=091c16bb9db02f657d2873990c033f367c9ba2fb&download=true> (дата звернення: 29.06.2025)

13. Митна політика України в контексті економічної безпеки. Аналітичний звіт НІСД. Київ, 2021. URL:<https://niss.gov.ua/do-vidoma/zvity> (дата звернення: 29.06.2025)

14. Union Customs Code (Regulation No 952/2013). *European Commission. Brussels*, 2016. URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng> (дата звернення: 01.07.2025)

15. Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD). *EU Customs Policy Overview. Brussels*, 2022.

URL:https://commission.europa.eu/system/files/2023-06/TAXUD_AAR_2022_final_en.pdf (дата звернення: 01.07.2025)

16. *European Commission. Brussels*, 2021.

URL:https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/com_2021_566_1_en_act_part1_v8.pdf (дата звернення: 01.07.2025)

17. Single Market and Customs Union: Key Principles. European Court of Auditors. Special Report: Customs Controls in the EU. Luxembourg, 2020.

URL:https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/eu-customs-strategy_en (дата звернення: 01.07.2025)

18. OECD. Trade Facilitation and Customs Modernization in the EU. Paris, 2023.

URL:<https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/04/right->

[here-right-now-new-evidence-on-the-economic-effects-of-services-trade-reform_da6f0ada/1159657f-en.pdf](#) (дата звернення: 01.07.2025)

19. Union Customs Code (Regulation No 952/2013). European Commission. Brussels, 2016. URL:<https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20177> (дата звернення: 01.07.2025)

20. Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD). EU Customs IT Systems Overview. Brussels, 2022. URL:https://taxation-customs.ec.europa.eu/index_en (дата звернення: 01.07.2025)

21. European Commission. AEO Guidelines and Mutual Recognition Agreements. Brussels, 2021. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0009> (дата звернення: 01.07.2025)

22. Ministry of Finance of Ukraine. Implementation of the AEO Programme in Ukraine. Kyiv, 2023. URL:https://mof.gov.ua/en/news/uriad_vreguliyuvav_usi_formalnosti_dlia_zapusku_programi_aeo-2310 (дата звернення: 02.07.2025)

23. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. 2014. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 01.07.2025)

24. Ковальчук О. Електронний постмитний аудит як інструмент підвищення прозорості зовнішньої торгівлі *Митна справа*. 2024. №2. С. 17–25.

25. European Commission. EU Smart Customs and Digital Audit Report 2025. Brussels: EC Directorate-General for Taxation and Customs Union, 2025. URL:https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/economic-analysis/annual-report-taxation_en (дата звернення: 02.07.2025)

26. Стратегія розвитку митниці до 2030 року. Міністерство фінансів України. Київ, 2022. URL:https://mof.gov.ua/uk/news/ukrainska_mitnitsia_v_gorizonti-2030_meta_pidgotovka_do_vstupu_do_mitnogo_soizu_ta_ies_kolonka_iurii_dr_aganchuka_dlia_nv-4693 (дата звернення: 02.07.2025)

27. Звіт про впровадження NCTS. Державна митна служба України. Київ, 2023. URL:<https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/pidsumki-mitnogo-bezvizu->

[2023-41-tisiacha-oformlenikh-tranzitnikh-deklaratsii-ta-182-avtorizatsiyi-na-zastosuvannia-tranzitnikh-sproshchen-1440](#) (дата звернення: 06.08.2025)

28. Аналітичний звіт НІСД. Цифровізація митних процедур як фактор інтеграції до ЄС. Київ, 2022. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/block_grom_susp.pdf (дата звернення: 06.08.2025)

29. OECD. Trade Facilitation and Customs Reform in Eastern Europe. Paris, 2023. URL:<https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/trade-facilitation/OECD-Trade-Facilitation-Update-2023.pdf> (дата звернення: 06.08.2025)

30. Регіональні звіти про діяльність митних органів (Запорізька область) Державна митна служба України. Київ, 2022. URL:<https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 10.08.2025)

31. Стратегія розвитку митниці до 2030 року. Міністерство фінансів України. Київ, 2022. URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/mvf-vysoko-otsinyv-reformy-ukrainskoi-mytnytsi-vykonano-40-natsstrategii-dokhodiv> (дата звернення: 10.08.2025)

32. Implementation of the Common Transit Convention with Ukraine. Європейська комісія. Brussels, 2023. URL:https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 3.09.2025)

33. Аналітичний звіт НІСД. Митна політика України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Київ, 2023. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/monitoring_fin12-23-2_pod_mit_25012024.pdf (дата звернення: 3.09.2025)

34. Звіт про цифрову трансформацію митних процедур. Державна митна служба України Київ, 2023. URL:<https://customs.gov.ua/tsyfrovyy-rozvytok> (дата звернення: 3.09.2025)

35. AI Customs Analytics: концепція впровадження ШІ у митній сфері. Міністерство фінансів України. Київ, 2024.

URL:<https://thedigital.gov.ua/news/technologies/mintsifra-formue-strategiyu-z-shi-doluchaytesya-do-opituvannya-i-vplivayte-na-maybutne-shi-v-ukraini> (дата звернення: 3.09.2025)

36. Union Customs Code Implementation Guidelines. Brussels, 2023. Європейська комісія. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0258> (дата звернення: 3.09.2025)

37. OECD. Digital Customs and Trade Facilitation: Ukraine Case Study. Paris, 2023. URL:https://www.oecd.org/en/publications/the-digitalisation-of-trade-documents-and-processes_64872f25-en/full-report/component-6.html (дата звернення: 12.09.2025)

38. Дорожня карта цифрової митниці України 2024–2027. Київ, 2024. НІСД. URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення: 14.09.2025)

39. Shadow Economy in Eastern Europe: 2023 Review. World Bank. Washington, 2023. URL:<https://documents1.worldbank.org/curated/en/311991468037132740/pdf/WPS5356.pdf> (дата звернення: 12.09.2025)

40. Аналітичний звіт про порушення митного законодавства. Київ, 2023. Державна митна служба України. URL:<https://customs.gov.ua/web/content/12610?unique=> (дата звернення: 12.09.2025)

41. Transparency International Ukraine. *Митна служба: ризики, добросесність, реформи.* Київ, 2022. URL:[https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8_SIGMA_\(%D1%83%D0%BA%D1%80\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8_SIGMA_(%D1%83%D0%BA%D1%80).pdf) (дата звернення: 14.09.2025)

42. Проєкт створення Customs Data Hub. Київ, 2023. Міністерство фінансів України. URL:https://mof.gov.ua/uk/integration_of_customs_it_systems_to_masp-c-784 (дата звернення: 24.09.2025)

43. EU-Ukraine Customs Cooperation Framework. Brussels, 2024. Європейська комісія. URL:<https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-Law-and-Legal-Approximation-Review-for-Ukraine-A4U-II-newsletter-No-65.pdf> (дата звернення: 29.09.2025)

44. OECD. Governance and Customs Reform in Transition Economies. Paris, 2022. URL:https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/10/production-transformation-policy-review_6b4b4aaa/ac8c5b0d-en.pdf (дата звернення: 08.10.2025)

45. OECD. Integrity in Customs: Framework for Anti-Corruption Reforms. Paris, 2022. URL:https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/08/anti-corruption-and-public-integrity-strategies-insights-from-new-oecd-indicators_874e08c1/a925c7fd-en.pdf (дата звернення: 09.10.2025)

46. Smart Customs Modernization Project for Ukraine 2024–2027. Luxembourg, 2023. Європейський інвестиційний банк. URL:<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf> (дата звернення: 09.10.2025)

47. Цифрова стратегія розвитку митниці до 2030 року. Київ, 2023. Державна митна служба України. URL:https://customs.gov.ua/web/content/11899?access_token=21cb723d-cee2-4be0-8c1c-fb50e4a23e36&unique=48363efed9a486a95c6dd156d9141187bf0abb0c&download=true (дата звернення: 10.10.2025)

48. Соціальна політика у сфері митної служби. Київ, 2023. Міністерство фінансів України. URL:https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_sichni_2023_roku_iz_derzhbiudzhetu_na_sotsviplati_bulo_spryamovano_367_mlr_d_grn-3841 (дата звернення: 11.10.2025)

49. EU4Business. Small and Medium Enterprises Support in Customs Procedures. Brussels, 2023. 2022. URL:<https://eu4business.eu/reports/eu4business-annual-report-2023/> (дата звернення: 11.10.2025)

50. Електронна сплата митних платежів: аналітична записка. Київ, 2023 Державна митна служба України. URL:<https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/nakaz-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-vid-17-10-2023-no-613-1335> (дата звернення: 12.10.2025)

51. OECD. *Trade Facilitation and Partnership with Private Sector*. Paris, 2022. URL:https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/07/trade-facilitation-reforms-worldwide_9aad911e/ce7af2ce-en.pdf (дата звернення: 12.10.2025)

52. Музика-Стефанчук О.А. До питання про митні процедури (порівняння положень Митного кодексу України та законодавства ЄС). *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 334-338. DOI:10.32782/pdu.2023.2.48. (дата звернення: 15.10.2025).

53. Острікова Т. Г. Місце і роль авторизованого економічного оператора в системі інструментів забезпечення митної безпеки. *Право України*. 2021. № 3. С. 157-168.

54. Десятнюк О. М., Харкавий М. О. Новітня парадигма реалізації митного контролю в умовах спрощення митних процедур. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3. (дата звернення: 15.10.2025)

55. Ковальов В.Г., Гармаш Є.В. Митні формальності, митні процедури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). DOI: [10.32836/2310-9653-2020-4.20](https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.20) (дата звернення: 15.10.2025)

56. Назарова Г.Б., Кононенко Л.В., Васильєв О.В. Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 16. С. 249-257. DOI: [10.32782/2708-0366/2023.16.33](https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.33)

57. Бондаренко Є., Угрин В. Новітні пріоритети розвитку митного контролю та митного оформлення в Україні. *Світ фінансів*. 2024. № 4 (81). С. 89-101. DOI: 10.35774/sf2024.04.049 (дата звернення: 15.10.2025)

58. Щербатюк Н. В. Організація митного контролю: європейський досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 387–391.

59. Угрин В.В. Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 47. DOI: [10.32843/infrastruct47-31](https://doi.org/10.32843/infrastruct47-31) (дата звернення: 15.10.2025)